

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 7 (738)

STABDYTI NEPRIKLAUSOMOS NACIONALINĖS ŽINIASKLAIDOS NAIKINIMĄ Nacionalinio susivienijimo reikalavimas

Nacionalinis susivienijimas pareikalavo, kad kultūros ministras S. Kairys ir Medijų rėmimo fondo taryba stabdytų nepriklausomos nacionalinės žiniasklaidos naikinimą. Balandžio 4 d. išplatintame reikalavime atkreipėme dėmesį į dabartinės valdžios siekį finansinio spaudimo priemonėmis sunaikinti jai neparankią žiniasklaidą.

Atsižvelgiant į tai, kad šalies valdžios sprendimais yra sistemingai grobštos ir švaistomos valstybės biudžeto lėšos („BaltCap Infrastructure Fund“ atstovo pavogti 40 mln. eurų ir šimtų milijonų eurų reikalaujanti nacionalinė gėda tapusi permanentinė sostinės stadiono statyba, išlaikomų daugybės perteklinių viešųjų administruojančių ir mokesčių mokėtojų lėšomis parazituojančių įstaigų, vykdančių visuomenės ideologinį indoktrinavimą ir kontrolę, veikla), 5 mln. eurų suma, skirta visai šalies žiniasklaidai remti, atrodo apgailėtina ir yra neginčijama paramos žiniasklaidai parodija.

Daugybė nacionalinių ir regioninės žiniasklaidos leidinių ir portalų, įsteigus naują darinį – Medijų rėmimo fondą, atsidūrė prie bankroto ribos. Paaiškėjo, kad tikrasis Medijų rėmimo fondo steigimo tikslas buvo ne pagerinti žmonių informavimo ir žodžio

laisvės būklę, o tik dar labiau suvaržyti nepriklausomų mažųjų redakcijų, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklą, finansinio spaudimo priemonėmis apribojant laisvę reikšti valdžią kritikuojančią ir jai neparankią nuomonę.

Šiuos teiginius patvirtina minėto fondo paskelbtos 2024 metų žiniasklaidos programų finansavimo taisyklių sąlygos, kuriose nėra vietos smulkiesiems viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams, mažosioms redakcijoms ir smulkiajai nepriklausomai žiniasklaidai, nes iš jos reikalaujama turėti atitinkamą darbuotojų skaičių ir netgi reklamos apimtį. Fondo rėmimo taisyklės buvo rengiamos ir derinamos ne viešai, jas patvirtino kultūros ministras, o šiuo metu vykstant Medijų fondo vadovo pasitarimams su medijų atstovais, kultūros žiniasklaidos atstovai į posėdžius neįleidžiami. Tokia Medijų rėmimo fondo veikla ir jo patvirtintos taisyklės yra diskriminuojančios. Jos pažeidžia konstitucinį piliečių lygybės principą, Lygių galimybių įstatymą ir kitus teisės aktus.

Net taisyklės paneigia Fondo tikslus – „siekti žiniasklaidos pluralizmo, nuomonių ir tautinių kultūrų įvairovės, socialiai reikšmingos, kultūrą skatinančios informacijos prieinamumo visuomenėje...“, nes jos su-

ponuoja viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams priešingą tikslą – ne didinti pluralizmo ir nuomonių įvairovę, informacijos vartotojų skaičių, o stebėti, kad redakcijose dirbtų atitinkamas etatinių darbuotojų skaičius. Tokia padėtis yra teisiškai nepriimtina ir netoleruotina. Todėl Nacionalinis susivienijimas pareikalavo, kad:

- kultūros ministras S. Kairys ir Medijų rėmimo fondo taryba atšauktų ir papildytų žiniasklaidos programų finansavimo taisykles sąlygomis, kurios nediskriminuotų smulkiosios žiniasklaidos ir mažųjų redakcijų;

- Medijų rėmimo fondo taryba paviešintų žiniasklaidos programų finansavimo Taisykles rengusius asmenis ir įpareigotų juos deklaruoti savo privačius ir viešus interesus;

- Medijų rėmimo fondas surengtų papildomus konkursus ir kvieštų viešosios informacijos rengėjus bei skleidėjus teikti paraiškas finansinei paramai 2024 metais gauti.

Nacionalinis susivienijimas paragino mažuosius viešosios informacijos rengėjus ir skleidėjus vienytis į asociaciją, kuri gintų jų interesus valdžios ir valstybės institucijose, nes piliečių laisvės, tarp jų ir medijų veikimo laisvės, nėra valdžios labdara – ją reikia išsikvoti ir ginti. ■

Dr. Eglė Poškienė – apie darbuotojų įvairovę (žr. 9 p.)

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslo taryboje ● 1 p.

Lietuvos aktualijos ● 2 p.

Ar visuomenė susitelks svarbiausių išbandymų akivaizdoje? ● 3 p.

Lietuvos Respublikos Seimo pranešimai ● 3–4 p.

Paminėtas I. Kanto (1724–1804) 300-ųjų gimimo metų jubiliejus ● 5 p.

Studijų programų įvairovė Mykolo Romerio universitete ● 6 p.

Lietuvos miškų tyrimai ● 6–7 p.

Geografo Alfonso Basalyko 100-osios gimimo metinės ● 7, 9 p.

Akademinė bendruomenė kviečiama diskutuoti ● 8 p.

Naujų knygų lentynoje ● 9–11 p.

Parodos, renginiai. Apsilankykite Pilininko name ● 11 p.

LIETUVOS MOKSLO TARYBA SKELBIA MOKSLO KOKYBĘ VERTINUSIŲ EKSPERTŲ SĄRAŠĄ

Solveiga Ramanauskienė

Siekdama įtvirtinti aukščiausius mokslo finansavimo skaidrumo ir veiklos kokybės standartus, Lietuvos mokslo taryba (LMT) skelbia ekspertų, 2023 m. vertinusių Lietuvos mokslo ir studijų institucijų veiklas, konkursams teiktas paraiškas finansuoti mokslo ir susijusios veiklos projektus bei finansuotų mokslinių tyrimų ataskaitas, sąrašą. Ekspertiniam vertinimui praėjusiais metais LMT pasitelkė virš pusę tūkstančio Lietuvos ir užsienio šalių ekspertų. Ekspertinės išlaidos sudarė 2 proc. (1,06 mln. Eur) viso 2023 m. LMT biudžeto.

LMT kasmet pasitelkia Lietuvos ir užsienio mokslininkus, menininkus, kvalifikuotus tyrėjus ir specialistus, kurie pagal savo

kompetencijas vertina Lietuvoje veikiančių mokslo ir meno institucijų pasiekimus ir teikia rekomendacijas jų veiklai tobulinti. Pagal tai, kokius ekspertų įvertinimus gauna viena ar kita mokslo institucija, skirstomas ir finansavimas. Pavyzdžiui, pagal LMT 2023 m. atlikto palyginamojo ekspertinio vertinimo rezultatus, per penkerius metus Lietuvos universitetams ir mokslinių tyrimų institutams bus paskirstyta 70 proc. valstybės

biudžeto bazinio finansavimo lėšų. Ekspertai kviečiami vertinti tyrėjų teikiamas konkursines paraiškas finansuoti mokslo ir susijusios veiklos projektus bei finansuotų mokslinių tyrimų ataskaitas.

LMT pavedimu ekspertai kviečiami dalyvauti ekspertinėje veikloje, vadovaudamiesi nešališkumo, skaidrumo ir sąžiningumo principais. Pernai apie 40 proc. visų pakviestų ekspertų sudarė mokslininkai, dirbantys užsienio mokslo ir studijų institucijose. Mokslo kokybę Lietuvoje vertino užsienio ekspertų iš garsiausių ir aukščiausių reitingus turinčių institucijų, tokių kaip, pavyzdžiui, Kembridžo, Birmingamo, Liverpulio (Jungtinė Karalystė), Sorbonos (Prancūzija), Groningeno (Nyderlandai), Vienos technologijos (Austrija), Helsinkio (Suomija), Berlyno technikos (Vokietija), Barselonos (Ispanija), Stokholmo (Švedija), Trejybės koledžo (Airija) ir kitų. Parengta pagal LMT Komunikacijos ir veiklos organizavimo skyriaus pranešimą. *Autorė yra vyriausioji visuomenės informavimo specialistė.* ■

LIETUVOS AKTUALIJOS

Konferencijos „Ar amžius gali būti kliūtis karjerai?“ rezoliucija

Lietuvos Respublikos Seimo Konstitucijos salėje 2024 m. kovo 13 d. vyko konferencija „Ar amžius gali būti kliūtis karjerai?“. Konferenciją organizavo Lietuvos Respublikos Seimo (LRS) narys Dainius Kėpenis, Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS), Lietuvos aukštųjų mokyklų profesinių sąjungų susivienijimas (LAMPSS) ir Lietuvos veiklios ilgaamžystės akademija. Konferencijos tikslas – atkreipti įstatymų leidėjų ir visuomenės dėmesį į vyresnio amžiaus darbuotojų darbo santykių problemas, įvardinti iššūkius, susijusius su jų įdarbinimu, ir ieškoti kelių, kaip šalinti diskriminaciją dėl amžiaus.

Konferencijos dalyviai konstatavo:

1. Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos Sąjungos (ES) šalių, sparčiai senstant visuomenei, katastrofiškai mažėja darbingų gyventojų. Ekonominių veiklų visuma, tenkinanti 50-ties ir vyresnių žmonių poreikius, yra esminis ateities ekonomikos, kuriai priskiriama ir vadinamoji sidabrinė raidos sąlyga.

Svarbi tvaraus ateities visuomenės vystymosi sąlyga yra reikšmingas išsilavinusių žmonių sluoksniš, kurį gali sukurti tik švietimo sistema, užtikrinanti akademinę „mokymo laisvę ir tyrimo laisvę“ (K. Neuman, 2017).

2. Nors teoriškai Lietuvoje (kaip ir kitų ES valstybių) teisėje yra daug nuostatų, draudžiančių diskriminaciją bet koku pagrindu, tačiau vyresnio amžiaus asmenų diskriminacija, ypač darbo rinkoje, yra labai paplitusi. Praktiškai teisinė apsauga nuo diskriminacijos amžiaus pagrindu Lietuvoje yra nepakankama ir nerezultatyvi net aiškiais tiesioginio diskriminavimo dėl amžiaus atvejais.

3. Dėl diskriminavimo apraiškų kenčia ne tik vyresnio amžiaus sulaukę darbuotojai, bet ir patys darbdaviai. Besitraukiančios darbinės rinkos fone tai palaipsniui tampa ir apčiuopiama visos valstybinės ekonomikos tolimesnės raidos problema. Susidariusios situacijos priežastis yra atsilikę nuo šiuolaikinio gyvenimo realijų ir pasenę vyresnio amžiaus žmonių įdarbinimo norminiai aktai bei dar sovietmečiu susiformavęs visuomenės požiūris į senjorų darbinį aktyvumą.

4. Tokie jautrūs klausimai, kaip mokslo darbuotojų bei dėstytojų karjeros problemos

Konferencijos dalyviai

ir darbo santykių stabilumas, atsižvelgiant į amžių, nėra pakankamai nušviesti šalies akademinėje bendruomenėje, todėl daugelis šių darbuotojų nežino tikrosios padėties ir nebando daryti įtaką atitinkamiems sprendimams, priimamiems universitetuose ir mokslo centruose.

5. Siekiant esminių, seniai pribrendusių permąstymų, būtinas socialinis aktyvumas ir plati įvairiapusė diskusija, siekiant sutarimo dėl skirtingų kartų darbuotojų, tarp jų ir akademinė, vadybos strategijos, užtikrinančios efektyvią šalies ekonominio, socialinio ir intelektualinio kapitalo raidą bei atitinkančią konstitucinį teisinės valstybės principą. Svarbu pastebėti vyresnio amžiaus darbuotojų

stiprybes ir jas įveikinti, suteikti galimybes gilinti trūkstamas kompetencijas.

6. Įvairių amžiaus grupių žmonių oraus gyvenimo poreikių tenkinimo problemos yra sisteminės, o jų sprendimo potenciali nauda – didelė. Siūlome sudaryti iš LRS, LMS, LMA, SAM, SADM bei atitinkamų NVO atstovų darbo grupę, kuri įvertintų susidariusią demografinę Lietuvos situaciją, ypač vyresnio, tačiau darbingo, amžiaus žmonių grupėje, ir parengtų skirtingų amžiaus grupių socialinio ir ekonominio potencialo įveikinimo strategiją.

Lietuvos Respublikos Seimo narys

Dainius Kėpenis

Lietuvos mokslininkų sąjungos pirmininkas

Dalius Serafinas

Vyresnio amžiaus darbuotojų įtraukimas – sidabrinės ekonomikos kontekste

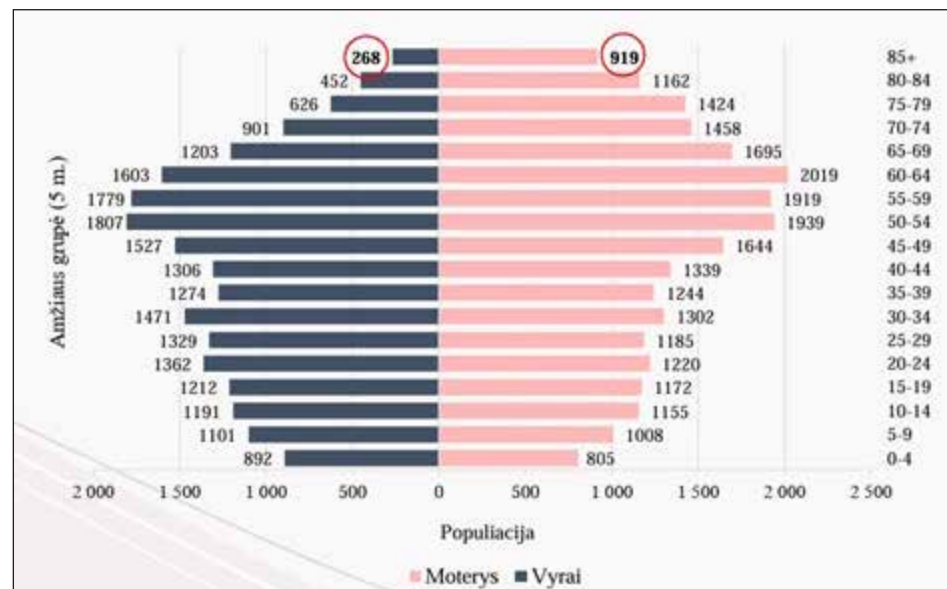

Prof. dr. Dalius Serafinas

Sidabrinė ekonomika, kaip apibrėžia Europos Komisija, yra visų ekonominių veiklų visuma, tenkinanti 50 metų ir vyresnių žmonių poreikius. Tačiau šie poreikiai dažnai yra klaidingai interpretuojami, susiaurinant juos iki materialinių ar net fizinių poreikių (pagal A. Maslow poreikių piramidės pirmąjį laiptelį). Reikia nagrinėti ir tenkinti visus poreikius, tarp jų ir pripažinimo, saviraiškos, socialinės įtraukties bei saugumo. Tokių poreikių negali patenkinti vien tik produktų ir paslaugų teikimas. Būtina stiprinti vyresnio amžiaus asmenų socialinį, ekonominį ir kultūrinį aktyvumą, jų galimybes gyventi oriai, dirbant visuomenei ir savo gerovei svarbų darbą.

Kalbant apie 50+ metų žmonių gerovę, tikslinga turėti kompleksinių rodiklių sistemą, kuri jau yra naudojama visoje Europos Sąjungoje. Vienas iš pavyzdžių – Gyvenimo kokybės indeksas, apimantis darbo ir laisvalaikio balansą, darbą ir uždarbį, pajamas ir turtą, būsto kokybę, aplinkos kokybę, sveikatos būklę, išsilavinimą ir įgūdžius, socialinę įtrauktį, pilietiškumą, asmens saugumą ir subjektyvų gerovės suvokimą. Akivaizdu, kad šie rodikliai tarpusavyje yra glaudžiai susiję priežasties ir pasekmės ryšiais, todėl pavienės vieno ar kito rodiklio gerinimo priemonės neduos laukiamo rezultato.

Sidabrinė ekonomika turėtų apimti kompleksą susijusių priemonių, kurios pirmiausia būtų nukreiptos į darbo vietų kūrimą ir

Kėdainių rajono gyventojų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį (Kėdainių VSB, 2024)

pajamų augimą. Šios priemonės paskatins ir kitus susijusius poreikius: skirtingą raidos lygį pasiekusių regionų rėmimą, vietos bendruomenių aktyvinimą, verslo ir socialinės veiklos aktyvumo didėjimą, augant 50+ metų amžiaus žmonių perkamajai galiai bei jų socialiniam aktyvumui.

Kaip ryškus regionuose gyvenančių žmonių pasiskirstymo pagal amžių ir lytį pavyzdys gali būti Kėdainių rajonas, kuriame 50+ metų amžiaus žmonių yra gerokai daugiau nei 20–49 metų. Tokia žmonių pasiskirstymo pagal amžių struktūra pagal Pasaulio banko prognozes pasaulyje bus 2050 metais, tačiau Lietuvos regionuose ji yra jau dabar. Esamų iššūkių (klimato pokyčiai, pandemijos, karai ir kt.) kontekste tikėtis, kad vyresnio amžiaus asmenys Lietuvoje sulauks reikšmingos papildomos finansinės paramos iš valstybės, būtų naivu ir neatsakinga ateities kartų atžvilgiu.

Liberaliosios rinkos paradigma yra nepajėgi spręsti tikslinių grupių, gyvenančių skirtingo lygio Lietuvos regionuose, problemas,

nes: a) jų poreikių įvairovė yra labai didelė, b) geografiškai tikslinės grupės atstovai pasiskirstę dideliame plote, kas didina klientų aptarnavimo logistikos išlaidas, c) vidutinis regionuose gyvenančių žmonių pajamų dydis yra mažesnis nei miestuose, d) 3/4 vyresnio amžiaus žmonių, sulaukusių pensinio amžiaus, yra nelinkę tęsti darbinės karjeros įmonėse ar įstaigose (J. Navickės ir Ž. Straševičiūtės 2023 metų tyrimo duomenys).

Šios ir kitos priežastys lemia, kodėl neįpletoja verslo teikiamos paslaugos, nes nei Vyriausybė, nei savivaldybės neturi lėšų spartinti šias paslaugas viešaisiais finansais. Kitais žodžiais tariant, verslui neįdomu (per maži pinigai), o centrinė valdžia ir savivalda negali užtikrinti svarbiausių poreikių dėl riboto biudžeto.

Todėl vienas iš tvirtų sprendimų – sudaryti sąlygas žmonėms patiems prisidėti prie savo gyvenimo kokybės gerinimo, įgyvendinant sidabrinės ekonomikos paradigmą, kurios pagrindas – socialinio verslumo didinimas,

bendruomeniškumo stiprinimas, jautrių socialinių grupių įgalinimas, panaudojant gamtinius ir viešuosius išteklius, horizontalus tarpsritis viešojo sektoriaus institucijų bendradarbiavimas bei sektorių programų sisteminė sąsaja bendram tikslui pasiekti – užtikrinti orų vyresnio amžiaus Lietuvos piliečių gyvenimą.

Socialinė ekonomika nekonkuruoja nei su viešuoju, nei su privačiu sektoriumi. Ji juos tik papildo ir užtikrina kompleksinį efektą: stambiam verslui – auganti vartotojų regionuose perkamoji galia; valstybės ir savivaldos politikams ir tarnautojams – augantis pasitikėjimas ir pajamos į biudžetus; gyventojams – geresnis socialinių, švietimo, sveikatos, kultūros paslaugų prieinamumas, švietimo ir mokslo įstaigoms – žmogiškojo potencialo išsaugojimas ir kt.

50+ metų žmonių oraus gyvenimo poreikių tenkinimo problemos yra sisteminės, o potenciali nauda – didelė, todėl turi būti veikiama kryptingai, suderinant skirtingų lygių bei sričių valdžios institucijų ir piliečių bei jų atstovaujama grupių pastangas. Turėtų būti skelbiamas nacionalinis projektas, kurį turėtų globoti Prezidentas ar premjeras. Projektas apimtų naujų formų ir būdų, tenkinant 50+ metų amžiaus žmonių būtiniausias poreikius, paiešką ir jų įgyvendinimą. Kuriamos naujos pirmiausia turėtų būti išbandomos, analizuojamos ir vertinamos pilotiniuose projektuose ir tik vėliau plėtojamos visuose Lietuvos regionuose. Būtiniausi poreikiai apimtų: sveikos gyvensenos paslaugų užtikrinimą, ekologišką maistą, apsirūpinimą kokybišku būstu, ekonominės veiklos galimybių pasiūlą, švietimą ir kultūrinį gyvenimą.

Kuriant šias naujoves ir jas įgyvendinant bei vertinant jų rezultatus, įvairių sričių Lietuvos mokslininkų įsitraukimas yra būtinas. **Todėl kviečiame jungtis į Lietuvos mokslininkų sąjungos gretas šiam projektui įgyvendinti.** Autorius yra Vilniaus universiteto EVAF profesorius, LMS pirmininkas

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Jonas Jasaitis

VISUOMENĖ SVARBIAUSIŲ IŠBANDYMŲ AKIVAIZDOJE

Dabartinė Lietuvos gyventojų karta jau aštuonis dešimtmečius gyvena taikos sąlygomis. Suprantama, kad jos suformavo gyventojų pasaulėjautą, svarbiausius elgsenos bruožus ir ateities vaizdinius. Galima valandų valandas stebėti filmus ir reportažus apie karą, skaityti tiek kapitalinius istorijos ir politikos veikalus, tiek dešimtis romanų ir kitų grožinės literatūros kūrinių, kuriuose karo tematika pavaizduota itin realistiškai, tačiau, kol pats asmuo tiesiogiai nesuciduria su karo tikrove, kai ką tik šalia buvęs žmogus suplėšomas į gabalus, o pro tavo smilkinius ima švilpti kulkos ir skrieti skeveldros, kai riba tarp gyvybės ir mirties apibrėžiama sekundės dalimi, visi karo vaizdiniai neįsitvirtina sąmonėje. Jie vis dar yra šalia, išorėje, bet ne tavyje.

Mes dabar kasdien matome sugriautus ukrainiečių namus, suniokotus automobilius, neštuvais gabenamus sužeistuosius ir į juodus maišus sukištus užmuštuosius. Matome naujas masines kapavietes ir karo nusikaltimų aukas, net miestų kvartalus, kuriuose vos prieš kelias dienas tekėjo ramus civilių asmenų šeimų gyvenimas, o dabar šiuose kvartaluose gal net kelis dešimtmečius niekas negalės gyventi, Žinoma, jei išvis bus apsispręsta juos atkurti. Bet ar įsivaizduojame, kad šiandien dar nesugriauto namo jau kitą naktį nebeliks, kad iš po griuvėsių bus ištrauktas tik vienas kitas dar išgyvenęs, bet siaubingai suluošintas žmogus? Kodėl išžudyti jo artimieji? Už ką? Už priklausymą kitai valstybei ar tautai? Kas tie, kurie žudydami beginklius rėkia, kad čia įves „rusų pasaulį“?

Kasdien matome šimtus ir net tūkstančius karo nusikaltimų, kurių motyvacijos niekas negali paaiškinti, bet vis dažniau girdime raginimus derėtis su žudikais, aiškintis, kurias savo valstybės teritorijas galima pažadėti jiems užleisti, ir tikėtis, kad jie atsitrauks. Kokie tikrieji žudikų kėsiai, niekas negali paaiškinti. Kodėl ukrainiečių gyvybių kaina palaiškoma taika likusioje Europos dalyje, ten esančių valstybių atstovams kartojant vis labiau ciniškai skambančius ir nuolat atidėliojamus pažadus (kitą ketvirtį ar kitą pusmetį) suteikti paramą – oro gynybos sistemas ar modernius lėktuvus?

Kuris iš taikoje gyvenančių šiandieninių didžiųjų valstybių vadovų dar tiki, kad su žudikais galima derėtis dėl taikos? Kuris iš jų iki šiol negirdi Kremliaus pabaisų planų atkurti buvusią sovietų įtakos imperiją? Kuris iš jų vis dar svaičioja apie pigų rusišką dyzeliną ar pigius grūdus, prisimindamas metų metais gautus tokio verslo pelnus? Ar Vakarų valstybių prezidentams ir premjerams tikrai rūpi nutraukti ukrainiečių tautos žudynes ir atkurti taiką visoje Europoje? Matyt, kad tik mes, kuriems pusę šimto metų teko gyventi „rusų mir“ režimo sąlygomis, dar galime tiksliau suvokti Kremliaus ideologų užmačias. Tačiau jau ir pas mus toji karta, kuri šį režimą dar prisimena, traukiasi į amžinybę. Šiandieniniai trisdešimtmečiai net ir Sąjūdžio mitingus suvokia tik iš vadovėlių iliustracijų. Kitaip, nei mes, virš kurių galvų Vingio parke blerbė rusiškas sraigtasparnis ir buvo mėtomi raudoni lapeliai su raginimais prisiminti „šlovingus sovietmečio laimėjimus“, kuriuos mes iškart susiedavome su pustuštėmis maisto prekių parduotuvių lentynomis ir aprūdijusiais „moskvičiukais“, kai autoservisuose pirmą kartą išgirdome: „Traktorių mes neremontuojame“, o net dvidešimtmetį atitarnavę „opeliukai“ būdavo priimami pagarbiai.

Netrukus įvyko sąmonės lūžis, kai savo parduotuvėse išvydome sparčiai plėtėjantį prekių asortimentą, o prie neseniai susivienijusios Vokietijos ambasados nusidriekė kilometrines norinčiųjų išvykti eilės, kai Lietuvos gyventojų duomenų suvestinėse išvydome sparčiai mažėjančius gyventojų skaičius rodiklius. Vieni tai laikė pažangos, kiti – nacionalinių valstybių griovimo ženklais.

Per kelis pastaruosius dešimtmečius ne tik Europos, bet ir viso pasaulio vaizdas neatpažįstamai pasikeitė. Šiandien lietuvių bendruomenės gyvena daugiau kaip 50-ye pasaulio valstybių. Atsirado Europos ir „pasaulio piliečių“ kategorijos.

Lietuvoje okupacinio režimo laikotarpiu vyravusią rusų kalbą ėmė sparčiai keisti angliakalbės bendrijos. Dėl anglų kalbos plitimo įtakos, anot fiziko ir rašytojo Kazio Almeno, Lietuva iš „rusenančios“ tapo „anglėjančia“. Anglų kalba ne tik mokslo bendruomenės dėka, bet ir per bendrojo ugdymo sistemą, juo labiau per verslo santykių sistemą, į gimtąją kalbą išleidžia šimtus anglų kalbos žodžių. Viešojoje erdvėje vis dažniau matome teiginius, kad geras gimtosios kalbos mokėjimas nebėra būtinas. Neva jau dabar naujoji karta bendrauja lietuvių ir anglų kalbų mišiniu, pirmenybę vis dažniau teikdama angliškai leksikai. Tačiau kasdieninės kalbos vartoseną iškelia esminį klausimą apie nacionalinės valstybės būtinumą. Dėl kosmopolitinės Europos Sąjungos politikos tokios vertybės, kaip tautinė kultūra, vis dažniau stumiamos į užribį. Toks darinys, kaip Europos Sąjunga, pristatomas kaip viršvalstybinis – Jungtinės Europos Valstijos.

Tačiau čia išryškėjo, kad nei vokiečiai, nei prancūzai, nei ispanai ir portugalai, ir net mūsų artimiausi kaimynai lenkai nesiruošia atsisakyti nei savo gimtosios kalbos, nei tautinės kultūros paveldo. Unifikuotas angliakalbis pasaulis nėra nei įdomus, nei perspektyvus. Net mūsų kaimynai latviai ėmėsi rimtų priemonių, siekdami išsaugoti valstybinę latvių kalbą tiek kasdieninėje vartosenoje, tiek asmenvardžių ir vietovardžių rašyme. Vienodais kombinezonais ir treningais apvilktas pasaulis netapo žmonijos kultūros etalonu.

Vis labiau stiprėja tos kultūrinės jėgos, kurios pasisako prieš pasaulio unifikavimą ir kėsinimąsi į Europos krikščioniškos kultūros pamatus. Labai išryškėjo tendencija, kad afrikietiškoji ir azijinė migracija net nesiruošia integruotis į prieglobstį suteikusią valstybių teisėtą ir net bendrosios elgsenos sistemas. Vis įžuliu tvirtinama, kad pasaulyje įsiviešpataus islamas. Per pastaruosius dešimtmečius krikščionių persekiojimas išaugo jau ne dešimtimis, o šimtais kartų. Perbėgėliai absoliučiai nesidomi juos priėmusių valstybių ekonomikos pažanga, švietimo ir sveikatos apsaugos sistemų tobulėjimu, moterų ir vaikų teisėmis, tradicinės monogamiškos šeimos vertybių apsauga. Todėl Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos ir Jungtinės Karalystės bei kitų valstybių politinės jėgos vis stipriau pasisako prieš masinę imigraciją ir bandymus diegti neomarksizmo ir vulgarus ateizmo ideologiją.

Virš žmonijos pakibo Trečiojo pasaulinio karo grėsmė. Suprantame, kad šiame kare laimėtojų nebus. Net rusofašistinis Kremliaus režimas suvokia, kad yra ribos, kurių peržengti negalima. Planetos, paverstos kruvinų griuvėsių ir kapinynų sankauptomis, niekam nereikia, juo labiau kad net ir jos išlikimo galimybė tokiam kare nebėra garantuota.

Tačiau, kad pasaulis nenusiristų prie pragaištingos ribos, žmonijoje turi atsirasti lyderiai, kurie suvoktų atsakomybę ir turėtų nepalaužiamos valios nutraukti karų, kaip tarptautinių konfliktų sprendimo būdo, kilimo priežastis. Tokie lyderiai turi suprasti karo esmę ne iš statistinių atskaitų ar Pasaulio banko apžvalgų. Jie turi gebėti įvertinti karų sukeltą beprotę tiesiogiai. Šie lyderiai turi suvokti, kad žmogaus gyvybė negali būti prilyginta jokiems finansiniams nuostoliams. Svarbiausia lyderių savybė – gebėjimas priversti apsnūdusių ar suklaidintą visuomenę atsikvošėti.

Man teko galimybė susipažinti su išėivijos – Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių literatūra. Mačiau jų filmuotus siužetus apie pasitraukimą nuo fronto linijos, bandymus rasti prieglobstį kitose Europos valstybėse, emigraciją ir naujo kelio paiešką. Tačiau didžiausią įspūdį paliko 1939–1944 metų literatūra. Nors karo šmėkla vis labiau slėgė tuometinę Lietuvos visuomenę, tačiau dar buvo daugybė manančių, kad visos negandos juos kažkaip aplenkės. Deja, neaplenkė ir sudaužė tuščiomis viltimis užpildytą pasaulėjautą, sukeldamos neįsivaizduojamos galios sukrėtimą.

Štai ir dabar mūsų viešojoje erdvėje vis dar pilna temų, kurios rodo, kad visuomenė nesugeba susikaupti ir susitelkti. Mes vis dar postringaujame apie aferas ir greito praturtėjimo vizijas, aiškinamės, kas yra šeima, ką apie intymius santykius turėtų sužinoti pradinukai ir net darželinukai. Kaip „Bernardinuose“ rašo Gediminas Vaitoška, visuotinio pavojaus atmosfera turi paskatinti susimąstyti apie rimtesnius dalykus. Pirmiausia – apie gyvenimo tikslą ir prasmę. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS

Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui Sivadovaus Arvydas Pocius. Jis pakeis iki kovo 25 d. pirmininko pareigas ėjusių dr. Lauryną Kasčiūną, kuris buvo paskirtas krašto apsaugos ministru. A. Pocius Seime dirba pirmą kadenciją, yra Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijos narys. 2009–2014 m. jis buvo paskirtas Lietuvos Respublikos kariuomenės vadu, yra ėjęs įvairias pareigas Lietuvos kariuomenėje, Savanoriškoje krašto apsaugos tarnyboje, vadovavęs Krašto apsaugos savanorių pajėgoms, dirbęs NATO Sąjungininkų transformacijos vadavietėje ir kt.

Krašto apsaugos ministras dr. Laurynas Kasčiūnas. Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda kovo 25 d. paskyrė L. Kasčiūną krašto apsaugos ministru. Šalies vadovas, atsižvelgdamas į Ministrės Pirmininkės Ingridos Šimonytės teikimus, pasirašė dekretus, kuriais priėmė krašto apsaugos ministro Arvydo Anušausko atsistatydinimą. L. Kasčiūnas iki šiol vadovavo Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui, Seimo nario pareigas eina nuo 2016 m., priklauso Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų frakcijai. 2007–2016 m. L. Kasčiūnas dėstytojas Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute, 2012–2016 m. buvo Rytų Europos studijų centro vadovu, yra dirbęs Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės patarėju užsienio politikos klausimais. 2012 m. įgijo socialinių mokslų daktaro laipsnį.

Seimas pritarė siūlymui Viešųjų pirkimų įstatyme numatyti išimtis, svarbias gynybos pramonei. „Lietuvoje turime jau nemažai įmonių, kurios gali gaminti įvairių tipų bepiločių orlaivius – dronus. Bet yra viena problema – absoliuti jų dauguma vienu ar kitu lygmeniu priklausomi nuo kiniškų komponentų. Tam, kad išeitume iš tos priklausomybės, reikia sukurti ekosistemą, kuri dabar sunkiai įmanoma be rimtų valstybės užsakymų. Mūsų perkančiosios organizacijos, pavyzdžiui, Krašto apsaugos ministerija, negali pirkti dronų, jeigu juose yra kiniškų detalių. Tai įtvirtinome 2022 metais šio įstatymo nuostatose“, – pristatydamas projektą, sakė Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas Laurynas Kasčiūnas.

Svarstomomis pataisomis siūloma numatyti metus galiosiančias išimtis (nuo 2024 m. gegužės 1 d. iki 2025 m. gegužės 1 d.) taikomiems apribojimams dėl nepatikimų tiekėjų dalyvavimo viešojo pirkimo procedūrose tuo atveju, jeigu iš tokių tiekėjų įsigyti komponentai yra naudojami gaminti dronus, kurie būtų naudojami mokslinių tyrimų, eksperimentų, studijų ar eksperimentinės plėtros tikslais ar kaip parama užsienio valstybėms.

Sutarta, kad rusiškos ir baltarusiškos kilmės žemės ūkio produkcijos importas į Europos Sąjungos teritoriją turėtų būti uždraustas. Seimo Kaimo reikalų ir Ekonomikos komitetų balandžio 5 d. Seime surengtame trišaliame Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos parlamentų delegacijų ir žemdirbių organizacijų atstovų susitikime delegacijų atstovai ragino Europos Sąjungos (ES) institucijas ir valstybes nares svarstyti ir dėl rusiškos bei baltarusiškos kilmės žemės ūkio produkcijos tranzito per ES teritoriją uždraudimo, žemės ūkio produkcijos srautų suregulavimui panaudojant Ukrainos žemės ūkio subjektų tiekiamą produkciją. Susitikimo šalys vieningai pritarė deklaracijos siekiui padėti Ukrainai atkurti buvusias rinkas, o pastaruoju metu pasigirstant abejonių dėl nesąžiningos prekybos praktikos tarp šalių, sutarta dėti visas įmanomas pastangas, kad būtų suvaldyta galima nesąžininga prekyba ateityje.

Delegacijų atstovai pabrėžė, kad negalima leisti Rusijai, naudojantis Ukrainos pasienyje kilusia grūdų krize, destabilizuoti ES rinką. Svarbu girdėti visų pusių argumentus ir ieškoti bendrų sprendimų ne tik tarp šalių, bet ir ES lygiu. Delegacijų atstovai sutarė, kad tokie Liublino trikampio formato susitikimai yra labai vertingi ir galėtų tęstis ateityje.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

148-ojoje Tarpparlamentinės Sąjungos Asamblėjoje – susiskaldymas. Seimo delegacijos Tarpparlamentinėje Sąjungoje pirmininkė Guoda Burokienė ir delegacijos narys Emanuelis Zingeris dalyvavo 148-ojoje Tarpparlamentinės Sąjungos Asamblėjoje, vykstančioje Ženevoje (Šveicarijos Konfederacija). Į Asamblėją susirinko daugiau nei 700 parlamentarų iš 139 valstybių. Asamblėjoje posėdžiauja visi Tarpparlamentinės Sąjungos statutiniai organai, įskaitant Valdančiąją tarybą, nuolatinius komitetus, Parlamentų narių žmogaus teisių ir Artimųjų Rytų klausimų komitetus, taip pat Moterų parlamentarų forumą ir Jaunųjų parlamentarų forumą.

Asamblėja prasidėjo karštomis diskusijomis dėl „ypatingos svarbos“ rezoliucijos

temos. „Eilinį kartą pasaulis pademonstravo savo susiskaldymą – nė viena rezoliucija nesurinko reikiamo balsų skaičiaus. Balsavimui buvo pateikti trys rezoliucijų projektai: Pietų Afrikos parengta ir Arabų grupės bei Afrikos grupės remiama rezoliucija ir Danijos, Prancūzijos, Vengrijos, Airijos, Portugalijos, Švedijos ir Jungtinės Karalystės pateikta rezoliucija dėl situacijos Vidurio Rytuose bei Argentinos pateikta rezoliucija dėl politinės situacijos Venesueloje“, – pažymėjo Seimo delegacijos Tarpparlamentinėje Sąjungoje pirmininkė G. Burokienė.

Tarpparlamentinė Sąjunga – daugiau nei 130 metų gyvuojanti 180 pasaulio valstybių jungianti parlamentinė organizacija. Narystėje Lietuva atnaujino 1991 m. Glaudžiai bendradarbiaudama su Jungtinėmis Tautomis, Tarpparlamentinė Sąjunga kasmet

rengia dvi parlamentines asamblėjas, suburančias viso pasaulio parlamentarų į vieną vietą diskutuoti globaliais klausimais.

Žvyrkelių asfaltavimas – investicija į ateitį. Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas, sulaukęs nerimą keliančių signalų iš savivaldybių dėl žvyrkelių asfaltavimo, atliko rengiamos naujos 2024–2028 m. valstybinės reikšmės kelių su žvyro dangą asfaltavimo programos parlamentinę kontrolę.

Komiteto pirmininkas Ričardas Juška kelis kartus atkreipė Susisiekimo ministerijos dėmesį, kad numatomą skirti vieno milijono eurų finansavimą žvyrkeliams asfaltuoti 2025 m., kai vieno kilometro žvyrkelio asfaltavimo kaina yra per 500 tūkst. eurų, o reikia išasfaltuoti daugiau nei 1300 kilometrų žvyrkelių, galima prilyginti nuliui.

Žvyrkeliai vis dar sudaro didelę Lietu-

vos kelių tinklo dalį, tačiau išlieka prastos būklės: duobėti, su purvu ir akmenimis, o tai apsunkina vairavimą ir padidina eismo įvykių riziką. Dulkės nuo žvyrkelių kelia problemų sveikatai ir aplinkai, ypač karštuoju metų laiku. Žiemą žvyrkeliai dažnai tampa nepravažiuojami dėl sniego ir ledo.

Žvyrkelių asfaltavimas yra ilgalaikis sprendimas, kuris pagerina ne tik eismo sąlygas, bet ir gyvenimo kokybę regionuose, padeda pritraukti investicijas. Komitetas priėjo prie išvados, kad keliai turi būti valstybės prioritetinė sritis, o tinkama kelių infrastruktūra yra būtina šalies ekonominei ir socialinei raidai. Todėl milijonas eurų žvyrkeliams per metus yra nepakankamas. Būtina geriau įtraukti savivaldybes, sudarant 2024–2028 m. žvyrkelių asfaltavimo programą. ■

Diskriminacinės nuostatos Mokslo ir studijų įstatyme

Vitalija Skėruvienė

Mokslo ir studijų įstatymo 72 str. 5 dalyje nurodyta, kad „mokslo ir studijų institucija gali nustatyti neterminuotos darbo sutarties pabaigą su mokslo darbuotojais ar dėstytojais, sulaukusiais pensinio amžiaus“. Nutraukus **neterminuotą** sutartį, su pensinio amžiaus sulaukusių dėstytoju ar mokslo darbuotoju, jeigu universiteto senatas (kolegijos akademinė taryba, mokslinių tyrimų instituto mokslo taryba) pritaria, gali būti sudaryta **terminuota** sutartis trejų metų laikotarpiui. Šios Mokslo ir studijų įstatymo nuostatos pavirtintos 2022 metais, tačiau įsigaliojo nuo 2024 m. sausio 1 d.

Tiesioginis draudimas diskriminuoti dėl amžiaus yra įtvirtintas Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 21 straipsnyje. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra išimčių dėl diskriminacijos. Konstitucija užtikrina lygias galimybes visiems: įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs (Konstitucijos 29 str.). Kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti

darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą nedarbo atveju (Konstitucijos 48 str.). Vienas iš darbo santykių teisinio reglamentavimo principų – darbo teisės subjektų lygybė, nepaisant jų amžiaus ir kitų aplinkybių, nesujusių su darbuotojų dalykinėmis savybėmis (Darbo kodekso 2 str. 1 d.).

Prof. T. Birmontienės nuomone, „Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta laisvė pasirinkti darbą bei verslą suponuoja ir asmens teisę laisvai užsiimti mokslu ir tyrimais, kuri vertintina kaip dėstytojo ar mokslo (meno) darbuotojo profesinė veikla. Jos tęstinumas (arba neterminuotos darbo sutarties pasibaigimas) turėtų būti siejamas su asmens gebėjimu sėkmingai kūrybiškai vykdyti mokslinę, pedagoginę veiklą, o ne su amžiumi. Žmogaus amžius yra svarbi jo privataus gyvenimo dalis, jo orumo aspektas. Konstitucinės žmogaus orumo apsaugos elementu laikytinas ir iš Konstitucijos 29 straipsnio, kuriame įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas, kylantis diskriminacijos draudimas“ (Konstitucinio Teismo nutarimas, 2021 m.).

Įstatymai turi užtikrinti asmenų lygybę ir draudimą varžyti žmogaus teises arba teikti jam privilegijas. Tačiau **Lygių galimybių įstatymo** tiesioginio diskriminavimo

samprata apibūdinama jau **su išimtimis**: „su asmeniu, kai lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, šitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu jam taikomos mažiau palankios sąlygos, negu panašiomis aplinkybėmis yra, buvo ar būtų taikomos kitam asmeniui, **išskyrus** įstatymų nustatytus apribojimus dėl amžiaus, kai tai pateisina teisėtas tikslas, o šio tikslo siekiamas tinkamomis ir būtinomis priemonėmis“ (Lygių galimybių įstatymas, 2022 m.).

Konstitucinis Teismas 2021 metais pripažino, kad Senato nutarimas „vyresni kaip 65 metų dėstytojai ir mokslo (meno) darbuotojai gali dirbti universitete, jeigu Senatas pritaria, kad su jais būtų sudaryta terminuota darbo sutartis ne ilgesniam kaip 3 metų laikotarpiui. Tokia sutartis Senato sprendimu vieną kartą gali būti sudaroma pakartotinai“ prieštarauja Konstitucijai, bet **jeigu iš anksto būtų nustatyti kriterijai, prieštaravimo nebūtų**. Išanalizavus šį Konstitucinio Teismo nutarimą, susidaro įspūdis, kad jis ieškojo būdų, kaip pateisinti Senato nutarimą, bet nevertino žmogaus teisėtų lūkesčių.

Atkreiptinas dėmesys, kad, vadovaujantis Konstitucija, įstatymai privalo garantuoti konstitucinę teisę šalims lygiateisiškai susitarti! Tuo tarpu **Mokslo ir studijų įsta-**

tymas įtvirtina aukštosios mokyklos teisės viršenybę vienašališkai priimti arba atleisti darbuotoją, nepaisydamas pastarojo lygiateisiškumo spręsti.

Skirtingas požiūris dėl amžiaus nėra diskriminacija, jei ji objektyviai ir tinkamai pateisina **teisėtas tikslas** (Direktyva 2000/78/EB, 6 str. 1 d.). Ši nuostata teisėje priimta tam, kad būtų užtikrinta asmens teisė į užtarnautą poilsį. Todėl jos prigimtinė paskirtis – numatyti galimybę teisės aktuose skelbti nuostatas, kurios sudarytų lengvesnes sąlygas darbuotojui nedarui karjerą, pasiekus pensinį amžių, arba tęsti ją palengvintomis sąlygomis. Tačiau ilgainiui **ši nuostata buvo perinterpretuota ir ja pasinaudota kuriant diskriminacines sąlygas** paties darbuotojo atžvilgiu, ką ir matome Mokslo ir studijų įstatyme.

Apibendrinant, mokslo ir studijų institucija gali nustatyti neterminuotos darbo sutarties pabaigą su mokslo darbuotojais ar dėstytojais, sulaukusiais pensinio amžiaus, tačiau ši teisė gali būti ribojama tik įstatymu ir turi būti teisėtas tikslas. Tačiau Vilniaus universiteto statusas tvirtinamas įstatymu kitu Seimo nutarimu, kolegijų – Vyriausybės nutarimu. Mokslo ir studijų institucijai nustačius darbo sutarties pabaigą **tik dėl amžiaus yra diskriminacija**. *Autorė yra Kauno kolegijos lektorė, LAMPSS vicepirmininkė* ■

Vyresnio amžiaus akademinė darbuotojų teisinės padėties aspektai

Aivaras Žilvinskas

Teoriškai Lietuvos ir Europos Sąjungos (ES) teisėje yra daug nuostatų, draudžiančių diskriminaciją bet kokių pagrindų, taigi ir dėl amžiaus. Tačiau žinoma ir tai, kad vyresnių asmenų diskriminacija, ypač darbo rinkoje, yra labai paplitusi. Akademinėje srityje vyresnio amžiaus mokslo

darbuotojų ir dėstytojų diskriminavimo problema – dar opesnė.

Priežastys, dėl kurių į teismus per metus kreipiasi vos vienas kitas vyresnio amžiaus žmogus dėl atleidimo iš darbo ar dėl terminuotos sutarties sudarymo (vien amžiaus pagrindu), o dauguma nesikreipia, yra nepakankamai tiriamos, tačiau galima išskirti tris pagrindines hipotezes: pirma, nesant nė vieno sėkmingai (darbuotojo naudai) pasibaigusio precedento, asmenys neturi motyvacijos net mėginti kreiptis į teismą. Antra, teismui pasiskundęs asmuo bijo, kad jo padėtis dėl to gali dar labiau ar net negrįžtamai pablogėti. Trečia, daugiamečių teismo procesų išlaidos yra nepakeliamos, ypač darbą garbingame amžiuje praradusiems asmenims.

Diskriminacines praktikas akademinėje srityje stiprina tai, kad mokslo darbuotojų ir dėstytojų atžvilgiu taikomos ne bendrosios

Darbo kodekso normos, o plačios (ir galimai per plačios) apimties specialūs reglamentavimai, nustatytas Mokslo ir studijų įstatyme. Maža to, universitetų ir kitų aukštųjų mokyklų statutai gali nustatyti papildomų išimčių iš išimčių, kuriomis diskriminacines praktikas užmaskuojamos po „universitetų autonomijos“ principu.

Paradoksalu tai, kad nei Lietuvos Konstitucija, nei Europos Sąjungos Pagrindinių teisių chartija nenumato išimčių, leidžiančių diskriminuoti pagal amžių. Netgi ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimuose, aiškinančiuose direktyvą Nr. 2000/78/EB, pažymėta, kad tuomet, kai ribojamos vyresnių darbuotojų teisės, šiuos teisės aktus turi pateisinti teisėtas tikslas, susijęs pirmiausia su užimtumo politika ir darbo rinka, o šio tikslo siekiama tinkamomis ir būtinomis priemonėmis. Todėl

amžiaus veiksnys negali būti vienintelis kriterijus, savaime pateisinantį darbo sutarties nesudarymą, nutraukimą arba terminuotos sutarties sudarymą (Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) 2010-11-18 prejudicinis sprendimas byloje Georgiev, Nr. C-250/09 ir Nr. C-268/09, ESTT 2005-11-22 prejudicinis sprendimas byloje Mangold, Nr. C-144/04, par. 65).

Vertinant kitų Europos šalių patirtį, pažymėtina, kad dalyje jų darbo ribojimai pagal amžių buvo pripažinti netgi antikonsituciniais (Latvija), panaikinti (Estija, Airija, Lenkija) arba tiesiog nenustatyti (Austrija, Čekija). Tačiau yra nemažai šalių, kuriose tokie ribojimai leidžiami ir neretai siejami su pensiniu amžiumi (Slovėnija, Suomija, Vokietija ir t. t.).

Siekiant užtikrinti vienodą reguliavimą ir

■ Nukelta į 5 p.

Vyresnio amžiaus akademinė darbuotojų teisinės padėties aspektai

■ Atkelta iš 4 p.

nediskriminavimą dėl amžiaus ES mastu, reikia atlikti išsamią visų ES šalių reguliavimo ir teisinės praktikos analizę. Negali būti privilegijų darbuotojams vien pagal gyvenamąją vietą ar pilietybę. Kita vertus, svarbu atlikti ir kitų Europos (ne tik ES) ar pasaulio šalių reglamentavimo ir teisinės praktikos tyrimą, nes daugumoje valstybių vidutinė gyvenimo trukmė ilgėja. Šiuo požiūriu bus aktualūs ir EŽTT išaiškinimai šiuo metu nagrinėjamoje pirmojoje tokio pobūdžio byloje prieš Lietuvą.

Sprendžiant problemą, kaip užtikrinti vyresnio amžiaus mokslininkų nediskriminavimą, būtina atsižvelgti į tai, kad **išėjimas**

į pensiją yra teisė, o ne pareiga. Europos Komisija rekomenduoja Lietuvai ilginti pensinį amžių iki 72 metų (2021-01-27 Žalioji knyga dėl senėjimo (COM(2021) 50 final), 4.3. p.). Svarbu ir tai, kad Lietuva ES išsiskiria kaip valstybė, kurioje pagal neterminuotas sutartis dirba mažiausia dalis tyrėjų (MOSTA 2015 m. Mokslo būklės apžvalga). Lietuvoje esama tyrėjų amžiaus struktūra aukštojo mokslo ir valdžios sektoriuose yra vertinama kaip pakankamai gera per pastarąjį (STRATA 2020 m. Mokslo būklės apžvalga, 15 psl.) laikotarpį. **Tad 65 metų ribos mokslininkams nustatymas neturi jokio pagrindo.**

Be to, ne tik Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) praktikoje pripažįstama, kad

viešąjį interesą labiau atitinka neterminuotos darbo sutartys. Sociologai taip pat pažymi, kad terminuotos darbo sutartys kliudo pritraukti aukštos klasės specialistus, nemotyvuoja darbuotojų siekti aukštesnės mokslo ir studijų kokybės, kelia stresą ir nesaugumo jausmą (R. Lazutka, D. Skučienė. Socialinės garantijos Lietuvos mokslininkams. Filosofija. Sociologija. 2009. T. 20. Nr. 2, p. 144–153. LMA). Atsižvelgiant į tai, kad Nobelio laureatų amžiaus vidurkis perkopė 60 metų ir nuolat auga, kad svarbiausius postus pasaulyje užima asmenys, kuriems yra gerokai virš 70 ar net 80 metų (pvz., JAV prezidentas J. Biden, Popiežius Pranciškus, Jungtinių Tautų Organizacijos generalinis

sekretorius A. Guterres, vyriausiasis ES de-rybininkas J. Borrell ir kt.), nėra pagrindo manyti, kad Lietuvoje mokslo darbuotojai turėtų būti atleidžiami ar jų teisės ribojamos (sudarant tik terminuotą sutartį), sukakus 65 metų. Visuomenėms senėjant, būtina ne tik išnaudoti vyresnių asmenų darbinį potencialą, pritaikyti jų sukauptą patirtį ir išmintį, bet ir užtikrinti, kad sprendimą dėl pasitraukimo iš darbo rinkos jie galėtų priimti savo laisva valia, ypač tais atvejais, kai sveikatos būklė jiems netrukdo, bet išlaikomi ar net viršijami visi atestaciniai reikalavimai. *Autorius yra advokatas.*

(Konferencijos pranešimų tęsinys – kitame numeryje) ■

MOKSLO RENGINIAI

KONFERENCIJA, SKIRTA I. KANTO (1724–1804) 300-ŪJŲ GIMIMO METŲ JUBILIEJUI

Šiais metais švenčiame žymaus filosofo, kilusio iš Klaipėdos krašto, Imanuelio Kanto (1724–1804) 300-ųjų gimimo metų jubiliejų. I. Kanto veikalai turėjo didelę įtaką ne tik filosofijai (iki šių dienų), bet ir gamtos mokslų raidai XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje. Šių metų balandžio 4–5 d. Vilniuje ir Kaune įvyko šiam jubiliejui skirta konferencija, kurią rengė Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrija, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuvos sveikatos mokslų Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejus, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. Parengtas konferencijos programos ir pranešimų tezių elektroninis leidinys „Mokslo Lietuvos“ skaitytojus artimiausiuose numeruose supažindinsime su pranešimų tezėmis.

Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos pirmininkas dr. Ramūnas Kondratas sveikinimo žodyje pabrėžė, kad I. Kanto veikalai turėjo didelę įtaką ne tik filosofijai, bet ir gamtos mokslų raidai. Beveik visi

pranešimai filosofų sekcijoje – apie I. Kanto filosofiją ir jos recepciją Lietuvoje. Mokslo istorikų sekcijoje pirma sesija skirta nagrinėti I. Kanto filosofijos įtakai gamtos mokslams. Išskirtinis pranešimas – dr. Jūratės Sučylaitės, kuri pristatė savo naują romaną „Immanuelio kelias“ ir aptarė filosofo kilmę, jo vaikystę, mokymąsi Karaliaučiaus mieste, mokslininko brendimą. Antroji konferencijos tema – apie universitetų muziejų svarbą, plėtojant ir populiarinant mokslo istoriją. ■

MOKSLO ISTORIKŲ DIENA KAUNE

Dr. Veronika Girininkaitė

Skambus pavadinimas – „Istorija ir mokslas“ (lot. *Historia et scientia*) apibūdina Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų bendrijos (LMIFB) kasmet rengiamas konferencijas, kuriose pranešimus pristato Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslo centrų atstovai bei nepriklausomi tyrėjai. Bendrija, veiklą pradėjusi 1950 metais, vienija entuziastus, skiriančius savo laiką mokslo raidos tyrimams. Šiame LMIFB konferencija buvo dedikuota iškiliam mąstytojui Imanueliui Kantui jo gimimo 300-ųjų metų sukakties proga. Lietuvoje tai pirmasis šiai garbingai sukakčiai skirtas renginys. Sulaukta ir pasisakymų apie mokslo muziejų padėtį ir svarbą, pranešimų apie kitas iškilias asmenybes.

Konferencija truko dvi dienas. Balandžio 4 d. mokslo filosofai rinkosi Vilniuje, Lietuvos kultūros tyrimų institute, o kitą dieną mokslo istorikai posėdžiavo Kaune, Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Lietuvos medicinos ir farmacijos muziejuje.

Konferencijos dalyviai. Edvino Kričkovo nuotr.

Mokslo istorikų sekcijoje perskaityta 20 pranešimų. Bendrijos pirmininkas dr. Ramūnas Kondratas apžvelgė I. Kanto įtaką gamtos mokslų plėtotei, akcentuodamas ir Vilniaus universitete XIX a. vykdytus tyrimus. Apie I. Kanto biografiją, jo ryšius su Lietuva ir jo pasiekimų svarbą kalbėjo klaipėdiečiai, naujausios knygos „Immanuelio kelias“ apie šio filosofo gyvenimą autorė dr. Jūratė Sučylaitė. Konferencijos dalyviai turėjo galimybę pamatyti knygą, kurios sutiktuvės bus balandžio 22 d. (per I. Kanto gimtadienį) Klaipėdos apskrities viešojoje bibliotekoje, pavadintoje jo vardu.

Prof. Juozas Banionis priminė, kaip I. Kanto sukaktis minėta prieš šimtmetį, kai

straipsnį apie I. Kantą ir matematiką publikavo Kauno universitete tuomet dirbęs Otas Folkas (*Otto Volk*, 1892–1989). Dr. Veronika Girininkaitė pasidalino žinia apie aptiktus Vilniaus universiteto bibliotekoje I. Kanto bičiulius, Karaliaučiaus pirklį britų Josepho Green ir Robert Motherby laiškus ir svarstė, ar buvo daugiau asmenų, pažinojusių I. Kantą bei Vilniaus universiteto rektorių, astronomą Martyną Počobutą. Šiedu mokslininkai – beveik vienmečiai. M. Počobuto gimtadienio trijų šimtmečių sukaktį galėsime minėti 2028 metais. Kitą šių metų svarbią datą – 150 metų nuo Mykolo Eustachijaus Brenštejno (*Michał Eustachy Brensztejn*, 1874–1938) gimimo – priminęs prof. Libertas Klimka pristatė šios

išskirtinės asmenybės svarbą Lietuvos kultūros istorijai. Ilgus metus dirbusio Vilniaus universiteto bibliotekoje, uoliai rinkusio etnografinius objektus, parašiusio kapitalinį tyrimą apie liejininkystę ir straiptus horologijos tema M. Brenštejno atminimą šiemet pagerbs ir speciali konferencija Vilniuje, vyksianti spalio 3 d.

Mokslo muziejų Lietuvoje temą gvildeno keletas pranešėjų. Audronė Veilentienė apžvelgė Kauno technologijos universiteto muziejaus istoriją ir dabartinę neguodžiančią jo padėtį, Tauras Mekas pabrėžė abipusę mokslo muziejaus ir universiteto nenutrūkstamo ryšio svarbą. Dr. Eugenija Rudnickaitė pasidalino įspūdinga statistika, liudijanti išskirtinį visuomenės susidomėjimą Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto Geologijos ir mineralogijos katedros Geologijos muziejaus veikla ir ekspozicijomis, tačiau apgailestavo, kad geologijos žinios šiandien lieka praktiškai neprieinamos Lietuvos moksleiviams, nes šio mokslo turiniui, nepaisant jo pamatinės reikšmės, neskiriama dėmesio bendrojoje švietimo programoje.

Dr. Birutė Railienė sudomino faleristika, papasakojusi apie įmonių, įstaigų, organizacijų istoriją, įamžintą proginiuose ženkleliuose, ir apžvelgė Ženklių muziejuje renkama kolekciją Lietuvos medicinos tema. Iš dr. Silvos Žilinskaitės pranešimo sužinojome, kokius,

MOKSLO ISTORIKŲ DIENA KAUNE

■ Atkelta iš 5 p.

kartais net egzotinius vaistinius augalus augino Vilniaus universiteto botanikos sodas ir apie kokią augalų įvairovę liudija senieji Vilniaus gydytojų išrašyti receptai. Prof. Vinco Būdos pranešimo herojus – nepelnytai primirštas XIX amžiaus pradžios mokslininkas ornitologas, Vilniaus universitete besimokęs grafas Konstantinas Tyzenhauzas (*Konstanty Tyzenhaus*, 1786–1853). Kaip pabrėžė pranešėjas, grafo K. Tyzenhauzo išpūdingi piešiniai, kolekcijos ir ankstyvi, net anksčiau nei Č. Darvino publikuoti, paukščių klasifikavimo darbai padarytų garbę bet kuriai valstybei.

Dr. Vilma Gudienė pasakojo apie vieną Lietuvos universiteto Medicinos studijų kūrėjų – Petrą Raudonikį (1869–1950), vadovavusį Farmakognozijos katedrai, įkūrusį Medicinos fakulteto vaistinę, taip pat apie šio mokslininko vargus sovietinio režimo

metais. Prof. Rimantas Vaitkus kartu su prof. Gervydu Dieniu apžvelgė pirmuosius biochemijos tyrimus Vilniaus universitete, atliktus dar XIX a. pradžioje ir apibūdintus Andriaus Sniadeckio veikaluose, bei kalbėjo apie biochemijos svarbą naujaisiais laikais, vainikuotą prof. Virginijaus Šikšnio ir jo kolegų darbų visuotiniu pripažinimu. Pasakodama apie JAV Rokfelerio fondo įtaką mokslo vystymuisi tarpukario Lietuvoje, dr. Judita Puišo pabrėžė prof. Vinco Čepinskio (1871–1940) darbų svarbą.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos darbuotojos Eglė Paškevičiūtė-Kundrotienė pristatė tebevykdomą, bet finišo tiesioje esantį darbą – daugiatomės dr. Jono Basanavičiaus bibliografijos rinkimą, o dr. Giedrė Miknienė – pranešimą apie rengiamą nacionalinę retrospektyviąją bibliografiją, skirtą 1924 metų lietuviškai spaudai. Dr. Laima Petrauskienė apžvelgė

neseniai į Anapilį išėjusio prof. Jono Rudoko (1936–2023) nuopelnus ir jo parengtas publikacijas. Pranešėja priminė, kad paskutinė mokslininko monografija, parengta apie Augustiną Voldemarą, liko rankraštyje.

Vilniaus universiteto studentė Gintarė Grušaitė vaizdžiai papasakojo apie radiologijos pirmėivę tarpukario Lietuvoje dr. Pauliną Kalvaitę-Karvelienę (1886–1967), jos įdirbį ne tik praktinėje veikloje, bet ir dėstant, referuojant spaudoje užsienio probleminius straipsnius. Šiaulių architektūros tyrėjas dr. Sigitas Saladžinskas pristatė Šiaulių sukilėlių paminklo komplekso istoriją ir dabartinę jo padėtį, pasidalino prisiminimais apie bandymus sovietmečiu sumenkinti šį monumentą. Džiugu, kad šalia memorialo esančiai gatvei suteiktas šio monumento kūrėjo, žymaus architekto Karolio Reisono vardas. Vilniaus Gedimino technikos universiteto profesorė dr. Vilija Grincevičienė kartu su prof. habil.

dr. Vilija Targamadze pristatė pranešimą apie Lietuvos didaktinės minties kūrėją ir istorikę prof. Magdaleną Karčiauskienę.

Prisodrinta aktualios informacijos, konferencijos diena nepailgo. Kaip pastebėjo bendrijos pirmininkas prof. dr. Ramūnas Kondratas, susitikimas Kaune patvirtino LMIFB siekį atstovauti visos Lietuvos regionų mokslo istorijai. Dėkojame konferencijos organizatoriams ir svetingiems istorinių muziejus rūmų šeimininkams, visiems renginio rėmėjams, **informaciniam rėmėjui – Lietuvos mokslininkų laikraščiu „Mokslo Lietuva“**, pranešėjams ir klausytojams. Tikimės, kad daugelis šią dieną išgirstų pranešimų bus publikuoti ir susilauks pelnyto visuomenės dėmesio. Daugiau informacijos – LMIFB tinklalapyje <http://www.moksloistorija.lt/>. Visų pranešimų santraukas galima rasti bendrijos internetinėje svetainėje, kai kurios iš jų bus paskelbtos ir „Mokslo Lietuvoje“.

LIETUVOS UNIVERSITETUOSE

STUDIJŲ MUGĖ: NUO KLASIKINĖS TEISĖS IKI SKAITMENINĖS ANIMACIJOS PROGRAMOS

Lukas Andrikis

Kovo 28–29 d. Mykolo Romerio universitetas (MRU) dalyvavo renginyje „KARJERA & STUDIJOS Lietuvoje 2024“, vykusiame Vilniuje, „Litexpo“ rūmuose. Renginio metu būsimus studentus konsultavo Teisės mokyklos, Viešojo saugumo akademijos, Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto bei Viešojo valdymo ir verslo fakulteto atstovai, jiems taip pat talkino universiteto administracijos darbuotojai.

„Mykolo Romerio universitetas kiekvie-

nais metais pasiūlo kažką naujo – nuo klasikinių teisės programų iki unikalių tarptautinių patirčių žaidimų skaitmeninės animacijos programos, kuri vykdoma kartu su Pietų Korėjos Dongseo universitetu. Turime ir didžiausią socialinių mokslų programų pasirinkimą psichologijos, edukologijos, valdymo ir kitose srityse“, – pristatydama universitetą, sakė MRU rektorė prof. dr. Inga Žalėnienė. Pasak rektorės, bet kuris, pasirinkęs MRU, pradės labai įdomią akademinę kelionę, kuri tęsis ne tik bakalauro ir magistrantūros studijose, bet ir vėliau – mokantis visą gyvenimą.

Moksleivius, besidominčius studijomis, konsultavęs MRU Viešojo valdymo ir verslo fakulteto Verslo ir ekonomikos instituto dėstytojas prof. dr. Tadas Limba įsitikinęs, kad į šią mugę atėję jauni žmonės ieško to, kas jiems labiausiai patinka, nes pagrindiniu prekės ženklu šiais laikais tampa studijų programos. „MRU išskirtinumas, lyginant jį su kitomis aukštosiomis mokyklomis, yra siekis kurti

demokratiškai ir liberaliai mąstančias asmenybes, vengiant radikalių mąstysenos, priimančias pasaulį, koks jis yra“, – teigė prof. dr. T. Limba.

MRU dėstytojas prof. dr. Marius Laurinaitis pastebėjo kertinę, šiems laikams labai aktualią tendenciją, kad studijų mugė yra puiki galimybė pamatyti „gyvus“ dėstytojus, kol jų dar nepakeitė dirbtinis intelektas. „Siūlyčiau paskubėti, nes jums liko tik keleri metai pamatyti gyvus dėstytojus priešais savo akis, nes mums visiems, kaip sako, grasina dirbtinis intelektas“, – moksleivius skatino MRU Teisės mokyklos dėstytojas, Teisinių technologijų centro vadovas.

Studijų mugėje MRU atstovai supažindino moksleivius ir jų tėvelius su priėmimo į universitetą tvarka, stojimų eiga, pasirengimu studijoms bei papasakojo apie studentišką gyvenimą. Moksleiviai ne tik aktyviai domėjosi savo ateities studijomis, bet ir dalyvavo universiteto socialiniuose tinkluose paskelbtame konkurse, suko Laimės ratą,

kuriame turėjo galimybę laimėti įvairių prizų – nuo rašiklių iki pačių pasidarytų užrašų knygučių. Moksleiviams taip pat buvo siūloma sužinoti apie save kažką naują – savo pirštų antspaudų tipą, pažinti kriminalisto lagaminėlio turinį. Dalyvių akį traukė bei fotografuoti kvietė ir Viešojo saugumo akademijos pliusinis šuniukas Amsis.

MRU dėstytojai taip pat kvietė moksleivius domėtis ne tik studijomis, bet ir kitomis įdomiomis temomis. Prof. dr. Andrius Stasiukynas skaitė paskaitą „Laiko valdymas ir lyderystė“, prof. dr. Mykolas Simas Poškus pasakojo „Kaip nepavargti studijuojant?“, prof. dr. Marius Laurinaitis pravedė paskaitą „Ar pagalvojai, ką darysi, kai neliks grynųjų, o kriptovaliuta bus reguliuojama?“, o lektorius Gregoire Abi Chaker pristatė pranešimą „Teismo medicinos gydytojas apie teisės ir medicinos susikirtimo taškus“. *Autorius yra MRU Komunikacijos skyriaus vadybininkas.*

NAUJI TYRIMAI

LIETUVOS MIŠKŲ IR JŲ KELIŲ BŪKLĖ

Augustas Alešiūnas

Išmanūs sprendimai tvariai miškininkystei – vienas prioritetų, susijusių su agromaisto ir miškų technologinės raidos skatinimu. Baltijos šalyse ir už jos ribų novatoriškas idėjas įgyvendinanti įmonė drauge su partneriais ėmėsi naujos

ForestTech iniciatyvos: kuria 5G ryšiu ir nuotoliniu stebėjimu grįstą miškų ir jų kelių informacinę sistemą (MIKIS). Kompleksinius uždavinius spręšianti technologija teiks pridėtinę vertę ne tik miškų ūkiui, bet ir transporto sektoriui. Miškotyros mokslinėje veikloje daug kompetencijų turintis Vytauto Didžiojo universitetas ir veržli informacinių technologijų sistemų kūrimo bei diegimo įmonės „Benco Baltic Engineering Company“ komanda dalinsis žiniomis bei praktine patirtimi, įgyvendinant MIKIS.

Sistema atliks kelias esmines funkcijas: vertins miškų gaisringumą, identifikuos išvartytus jų plotus, atnaujins miškų kelių būklės informaciją ir pateiks jų kokybės analizę. Skirtingi modulių uždaviniai yra glau-

džiai susiję, nes keliai – miško ekosistemos dalis, būtina veiksmingai miškų priežiūrai ir ekstremalių situacijų valdymui. Miškų kelių būklė neatsiejama ir nuo susisiekimo infrastruktūros gerinimo bei rekreacinės veiklos tobulinimo. Šiose srityse dirbantiems žmonėms MIKIS pateikiami išsamūs rezultatai padės greičiau priimti sprendimus.

Visgi tai – ne vieninteliai aspektai, paskatinę naują mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros iniciatyvą dar menkai skaitmenizuotai šalies miškininkystei stiprinti. „Šiuo metu miškų gaisringumas vertinamas pagal statistinius duomenis ir orų prognozes, o pažeisti plotai nustatomi, vykdant fizines inspekcijas. Analogiškai vyksta miško kelių būklės vertinimas. Tuo

tarpu miškingų vietovių kelių identifikavimui ir koordinacijai nustatymui įtakos turi nepakankamas mechaniniu būdu renkamų miško parametrų tikslumas. Rinkoje kol kas nėra technologiška pažangių sprendimų, kurie galėtų sumažinti minėtiems metams reikalingus žmogiškuosius išteklius, palengvinti specialistų darbą ir pateikti kuo tikslesnius duomenis“, – komentuoja ART21. It įkūrėjas Augustas Alešiūnas.

Pažangus veikimas lemia paprastą naudojimą

Kuriama miškų ir jų kelių informacinė sistema vertinimą atliks, analizuodama tiriamos vietovės palydovinius vaizdinius

■ Nukelta į 7 p.

LIETUVOS MIŠKŲ IR JŲ KELIŲ BŪKLĖ

■ Atkelta iš 6 p.

duomenis, meteorologinę informaciją, taip pat bepiločiu orlaiviu sukauptus aerofotografijos vaizdus ir automobilyje sumontuotos stebėjimo įrangos informaciją. „Naujausios kartos ryšio technologija užtikrins stabilų sistemos ryšio tinklą, todėl informacijos perdavimo ir jos analizės procesas vyks sparčiau. Be to, 5G savybės leidžia pavaizduoti rezultatus artimu realiajam laikui“, – priduria A. Alešius.

Naujasis sprendimas atitiks ne vienos tikslinės grupės poreikius, pradedant valstybinėmis institucijomis, kurios kasdien sprendžia su miškais ir jų keliais susijusius strateginius bei praktinius klausimus: Valstybine miškų urėdija, Valstybine miškų tarnyba, Aplinkos ir Susisiekimo ministerijos. Miškų savininkams sistema padės

Miško kelias. Asoc. nuotr.

efektyviau rūpintis jų valdomų teritorijų, įskaitant miško kelius, priežiūra ir tvarkymu. Gelbėtojams ir gaisrininkams operatyvi, pa-

tikima informacija apie miško kelių būklę ar pravažumą yra būtina, esant ekstremalioms situacijoms. Mokslo institucijoms inovacija pasitarnaus, vykdant tyrimus. Turizmo, aktyvaus laisvalaikio atstovams ir savarankiškai tokio tipo poilsį praktikuojantiems gamtos mylėtojams miško kelių būklė yra aktuali, planuojant žygių maršrutus ar kitą veiklą.

Skatinti sektoriaus augimą

Pradėjusi nuo pažangių produktų ir paslaugų kūrimo, vystymo ir diegimo agro maisto industrijoje, ART21 jau kelerius metus aktyviai siekia atnaujinti neišnaudotų galimybių turinčią miškininkystę. Veiklos tematika apima nuotolinius tyrimus ir naujoves miškų būklės analizei, ligų bei parazitų identifikavimui, laukinių žvėrių stebėjimui

ir skaičiavimui. „Pavyzdžiui, prieš metus startavusios tarptautinės iniciatyvos FO-REST 4.0 tikslas – sukurti išmaniosios miškininkystės kompetencijų centrą, kuriame dirbtinis intelektas ir daiktų internetas tarnauja kaip įrankis pertvarkyti miškų veiklą, skaitmenizuojant visą vertės grandinę: nuo išteklių valdymo iki galutinių produktų. Augindami centro teikiamas perspektyvas, sieksime įtraukti suinteresuotąsias šalis pasauliniu mastu“, – pasakoja įmonės įkūrėjas. Anot A. Alešius, būsimoji miškų ir miškų kelių informacinė sistema yra nacionalinės reikšmės žingsnis, tačiau, ieškant efektyviausių kelių į visuotinį tvarumą ir technologinį progresą, derėtų žvelgti globaliai. *Pranešimą parengė ART21.lt komunikacijos specialistė Ugnė Gromnickaitė.*

LIETUVIŠKOSIOS KRAŠTOVAIZDŽIO GEOGRAFIJOS KŪRĖJAS

Minint 100-ąsias profesoriaus Alfonso Basalyko gimimo metines

Filomena Kavoliūtė

Kovo 28 d. sukako 100 metų nuo Lietuvos kraštovaizdžio patriarcho, kraštovaizdžio tyrimų pirmeivio ir teoretiko profesoriaus Alfonso Basalyko gimimo. Šiam pasižventusiam mokslininkui esame dėkingi už itin detalų Lietuvos paviršiaus reljefo ištirtumą ir atskleistą kraštovaizdžio įvairovę, padėtus pagrindus jos kultūrinės raidos tyrimams ir suformuluotus esminius kraštovaizdžio elgesio principus mūsų krašto gamtinėje aplinkoje.

Alfonsas Basalykas gimė 1924 m. šalia Raigardo slėnio lietuviškoje Balainių eigulio šeimoje, tuometėje Gardino apskrityje. Pradėjęs mokytis būdamas penkerių, devynerių buvo išvežtas mokslams į Vilnių, kur, bebai-giant Vytauto Didžiojo lietuvių berniukų gimnaziją, paliko atskirtas nuo šeimos, 1940 m. šią ištrėmus į Uralą. 1941 m. užsirašė į atkuriamą lietuvišką Vilniaus universitetą, kurį baigė 1947 m.

Vilnius tapo vieninteliais namais, tad diplominiam darbui A. Basalykas pasirinko jo apylinkių reljefo raidą ir pirmasis atkreipė dėmesį į išskirtinę mūsų sostinės gamtinę aplinką. Dirbti buvo paliktas toje pat Geografijos katedroje asistentu, kurioje praėjo visą savo mokslininko kelią (mirė 1986 m.). Darbą universitete pradėjo ne tik paskaitų kursų rengimu, bet ir studijoms reikalingiausių vadovėlių vertimu: E. Mar-ton „Fizinės geografijos pagrindai“ I ir II t. (1949), versdamas išmoko ir prancūzų kalbą, S. V. Kalesnikov „Bendrosios geografijos pagrindai“ (1950). Moksliniams tyrinėjimams rinkosi geomorfologiją ir, atsiliepdamas į laikmečio poreikį statyti mažas hidroelektrines, analizavo Nemuno upyno slėnių sistemos periglacialinius procesus. 1953 m. A. Basalykas apgynė kandidato disertaciją, 1956 m. jam suteiktas docento vardas.

Įdomi šio talentingo ir išskirtinai darbš-taus mokslininko minties skrydžio trajektorija. Vilniaus apylinkės su Neries slėniu jame – sudėtingiausias paviršius Lietuvoje savo struktūra ir formavimosi raida. Įminęs šią „mįslę“, žinodamas gimtąsias Raigardo apylinkes ir susipažinęs su kitais Nemuno upyno slėniais, A. Basalykas jau turėjo bendrą Lietuvos paviršiaus įvairumo ir kilmės vaizdą. 1955 m. paskelbė geomorfologinę apybraižą „Lietuvos pietryčių smėlėtoji lyguma“ ir straipsnį „Kai kurie paskutiniojo apledėjimo nepalietos Medininkų aukštumos fiziniai – geografiniai ypatumai“ (1957). 1958 m. pasirodžiusiame Lietuvos SSR fizinės geografijos I tome, kurio sudarytoju ir atsakingu redaktoriumi buvo paskirtas, jis pristatė naują Lietuvos paviršiaus orografinį suskirstymą, genetinę tipologinę reljefo klasifikaciją ir aprašė bendriausius paviršiaus bruožus. A. Basalykas pastebėjo, kad reljefo genetiniai tipai Lietuvos sąlygomis gali būti laikomi „geomorfologiniais kraštovaizdžiais“. „Kol dar nėra galutinai nustatytos tipologinės gradacijos, atskirais reljefo tipais Lietuvoje tenka laikyti geomorfologinius kraštovaizdžius, kurių paviršių sudarė skirtingi morfogenezės agentai (ledynai, fluvioglacialiniai vandenys, priededinių ežerų vandenys, upės, jūra, vėjai, nivaliniai procesai ir t. t.).“ Tai pirmoji užuomina apie paviršiaus kilmės įtaką Lietuvos kraštovaizdžio įvairovei.

Skyrelyje „Apie gamtinius kompleksus Lietuvos teritorijoje“ tarsi išdėstomas planas ateičiai: „Skirtingų tipų reljefas su būdingomis nuogulomis, nulemiančiomis dirvodaros kryptį verčia fiziniuose – geografiniuose rajonuose išskirti dar ir mikrorajonus, o šių paviršius susideda iš dar atskirų gamtinių kompleksų – apyrbų. Bet visą, lengviausiai pastebimą kraštovaizdžio margumą ir įvairumą lemia patys smulkiausi, elementarūs teritorijos ploteliai – landšaftinės facijos. Kultūros nelieštamame, priešistoriniame Lietuvos kraštovaizdyje būta tik vadinamųjų pirminių facijų. Šalia jų žmogaus veiklos įtakoje atsirado antropogeninės facijos, pamestuose plotuose prasidėjus kraštovaizdžio renatūralizacijai, atsirado renatūralizuotos facijos.“

Tais pačiais 1958 metais konferencijoje „Gamta ir jos apsauga“ nagrinėdamas Lietuvos geografinių landšaftų apsaugos

Prof. Alfonsas Basalykas (1924–1986)

klausimus, A. Basalykas teigė: „Geografinės aplinkos sąvoka suprantami ne atskiri mus supančios gamtos elementai, bet visas kompleksas, susipynęs sudėtingiausiais savitarpio priklausomybės ryšiais ir sudarantis atitinkamą žemės sluoksnių, dirvos, žemės paviršiaus nelygumų, vidaus ir požeminių vandenų, klimato bei organinio pasaulio derinius. Dėsniniai ir organiškai susiję šių geografinės aplinkos komponentų deriniai atitinkamoje teritorijoje ir yra vadinami geografiniais landšaftais.“

1965-aisiais pasirodė fundamentalus darbas – „Lietuvos TSR fizinės geografijos“ II tomas, kuriame pristatomas išsamus Lietuvos paviršiaus rajonavimas su išskirtais gamtiniais mikrorajonais, aprašyta jų paleogeografinė raida, pateikta detali gamtinių sąlygų charakteristika. Pristatomi ir smulkiausi gamtinio kraštovaizdžio tipologiniai vienetai – vietovaizdžiai, susidarę dėl skirtingų uolienu ir nevienodo reljefo, lemiančių visų kitų gamtinių komponentų nevienodumą. Šis enciklopedinio pobūdžio darbas pri-lygstas leidinys, tapęs (habilituoto) daktaro disertacijos pagrindu (1966), savo detalumu

iki šiol liko nepalengtas ir buvo įvertintas valstybine premija. 1969 m. A. Basalykui suteiktas profesoriaus vardas.

Lietuvoje 1966 m. pradėtas totalus kaimiško kraštovaizdžio pertvarkymas. Matydamas brutalų, į vietines sąlygas neatsižvelgiantį istoriškai susiformavusios tradicinės sanklodos naikinimą, vedantį prie unifika-vimo, prof. A. Basalykas tęsė kraštovaizdžio tyrimus. 1977 m. monografijoje „Lietuvos TSR kraštovaizdis“ jis atskleidžia išskirtinę jo įvairovę tokia nedideliame lygumų krašte, išsamiai pristatydamas žemėvaizdžius – stambiausio rango 9 gamtovaizdžio tipus (landšaftus): „Atitinkamų geomorfologinių procesų suformuoti paviršiaus plotai skiriasi visais kraštovaizdžio komponentais: gruntu, reljefu, vidaus vandenimis, pažemio oru, dirvožemiu, augalija, gyvūnija ir gyventojų tankumu.“

Antrame skyriuje supažindinama su kraštovaizdžio kultūrine raida, jo „kultūrinio rūbu“ – ūkinės veiklos paveiktais gamtinio komplekso komponentais ir kultūrinės kilmės naujadarais: „Žmonės, naudodami savo reikalams gamtinio kraštovaizdžio tur-tus, pradėjo kurti socialinius ir ekonominius elementus, formuodami kultūrinį krašto rūbą. Toks antropogenizuotas (įsisavintas) kraštovaizdis tampa gamtine ir sociogentine geosistema, kurioje sąveikauja ne tik gamtiniai komponentai, bet ir kultūrinis krašto rū-bas sąveikauja su gamtiniais komponentais.“

Trečiasis skyrius skirtas kraštovaizdžio. Matydamas ir suprasdamas, kokį įvarų kul-tūrinį kraštovaizdį turėjome paveldėję, profesoriaus teigė: „Vienintelė mums priimtina daugiafaktorinė arba determinuota (geo-grafinė) kraštovaizdžio raida, kai visokios ūkinės priemonės ir architektūriniai sprendimai geografiniu atžvilgiu nevienodoms teritori-joms vykdomi diferencijuotai.“

1985 m. pasirodė trečioji knyga „Žemė – žmonijos buveinė“. Tai dar vienas rūpinimas, kad „įvairiausiai siejamoms mūsų planetos problemoms padėtų skaitytojams išsiugdyti kompleksinį požiūrį į Žemę. Labai svarbu, kad mūsų gyvenamoji aplinka būtų deramai naudojama, tvarkoma ir saugoma.“

Paskutiniajame teoriniame straipsnyje „Kraštovaizdis – geosisteminės organizacijos sudėtingėjimo etapai“ (1986) A. Basalykas išgrynina kraštovaizdžio, kaip keturna-

■ Nukelta į 9 p.

KVIEČIAME DISKUTUOTI

LIETUVA NETURI ŠEIMININKO

Birutė Žymantienė

Vienas garsus imperatorius, gyvenęs 1672–1725 (jo vardą šiuo metu minėti nemandinga), nebeapsikęsdamas dėl savo bajorų nemokšiško ir kultūros stokos, trenkė kumščiu į stalą ir pareiškė: „Nuo šiolei kalbas sakysite žodžiu, kad kiekvieno kvailumas akivaizdus būtų!“ Prieš daugelį metų viename renginyje apie tokių iškiliojo imperatoriaus reikalavimą papasakojo Šiaulių dramos teatro aktorė Nomedė Bėčiūtė. Gal aktorė jau ir pati pamiršo šį epizodą, bet man jis įstrigo visam likusiam gyvenimui tokio imperatoriaus (prezidento, premjero, direktoriaus, pirminko ir t. t.), t. y. ŠEIMININKO, ilgesiu, nes šių dienų „bajorai“, t. y. politikai, diplomatai, žiniasklaidos darbininkai ir kiti viešieji asmenys, mums kalbas per įvairius aparatus sako nuo ankstyvo ryto iki nakties ir dažno kalbėtojo kvailumas – akivaizdus. Tik dabartinio „imperatoriaus“ tai nė kiek netrikdo. Įtariu, kad jis net nepastebi savo pavaldinių (pirmiausia bet kokio lygio valdžios žmonių) kalbos klaidų, kurias anas, prieš tris šimtus metų gyvenęs svetimos valstybės vadovas, įvardino. Maža to, retas iš „imperatorių“ ir pats „nepasimeta“ arba net suranda save „esant ne prie ko“, net pagiria ką nors už „užsispyrimą“, tarsi tas būtų vienas iš dviejų kvailų ožiukų, surėmusių ragus ant siauro liepto virš sraunios upės, o ne atakliai siekiantis savo tikslų. Juk bent jau aštuonmetę mokyklą baigęs lietuvis negali „pasimesti“. Lietuvis gali suglumi, sutrikti. Tik rusai „teriajutsa“. Lietuvis būna „niekuo dėtas“, nes tik rusas būna „ni pri čiom“. Tiesa, užsispyręs būna ir

apykvailis lietuvis, bet protingas dažniausiai yra ir atkaklus.

Smulkmena? Būtų, jeigu kalbėtume apie bereikšmius užstalės patriukšmavimus ne visai blavia galva. Tačiau kalbame apie mūsų bendrinę valstybinę lietuvių kalbą, tūkstantį metų saugančią tautą nuo pražūties. Dar ir apie pačią gražiausią, skambiausią, melodingiausią pasaulyje kalbą! Į visas iš ekranų ar radijo imtuvų transliuojamas kalbas, periodikoje skaitomus tekstus iš įpratimo žiūrime kaip į pavyzdį, kuriuo reikia sekti, iš kurio reikia mokytis.

Vyresnio amžiaus žmonių atmintis siekia prieš trisdešimt trejus metus pasibaigusius okupacijos laikus, kai radijo, vėliau jau ir televizijos laidose kiekvieną savaitę klausydavomės ir girdėdavome „Kalbos valandėlės“. Trumpas, todėl lengvai įsimenamas: jose buvo pateikiami du trys svarbūs, aktualūs, mūsų kasdienę oficialiąją kalbą koreguojantys pavyzdžiai. Tų kalbos valandėlių vedėjų pavardes žinojo visi – nuo pirmoko iki beraštės močiutės. Visiems laikams įsiminė Kazys Ulvydas. Kalbininkai buvo autoritetai: jeigu K. Ulvydas pasakė, tai šventa! Net blynus kepdami, taisydavome savo šeimos narių kalbos klaidas pagal K. Ulvydą. Tai buvo kova už savo kalbą, už savo tautą, už mūsų išlikimą ir gyvastį.

Po to pralėkė trisdešimt metų jau „prie Lietuvos“, bet be politikų ir kalbininkų dėmesio lietuvių kalbai. Ar tikrai įvyko stebuklas ir mes ėmėme kalbėti be klaidų? Pernai (2023) trumpai blykstelėjo laikraščio „Šiandien“ keli numeriai, kurių visas paskutinis puslapis buvo skirtas kalbos klausimams. Kiek buvo džiaugsmo ir tikėjimo, kad pagaliau atsigavo „Kalbos valandėlės“, puolėme prenumeruoti „Šiandien“. Bet po tų kelių šio laikraščio numerių kalbai skirti puslapiai numirė. Kodėl?

Praeito amžiaus mūsų garbūs rašytojai Jonas Avyžius, Jonas Mikeliniskas, Saulius Šaltenis (visų sąrašas būtų ilgokas), rizikuodami viskuo, net savo pačių gyvenimu, atvirai kovojo prieš lietuvių rusinimą, dar daugiau – prieš kitataučių nuolatinį gyvenimą Lietuvoje „tarsi viešbutyje“

(ar ne S. Šaltenio posakis?) ir nenorą mokytis lietuvių kalbos, bendrauti šia kalba. Lieka tik pasidžiaugti, kad jie jau negirdi, kaip šiandien kalba mūsų valstybės dabartinė sostinė ir visi pietryčiai už jos...

Tai nėra smulkmena net ir mūsų visapusiškai audringo ir įtempto laiko kontekste. Tai – požiūris: ignoravimas ir panieka, svečio elgesys „kaip namuose“. Mūsų tauta sako, kad svečiuose kaip namuose elgiasi tik dvi atvykėlių kategorijos: vagys ir prostitutės. Regis, turime ir vienu, ir kitu. Džiaugtis čia nėra kuo, nes padorus šeimininkas privalo apginti savo namus nuo tokių „svečių“.

Tik kur tas ŠEIMININKAS? Šių laikų mūsų „išrinktieji“ geriausiu atveju laikytini Lietuvos pardavėjais ir griovėjais: ką gali parduoti – parduoda, o ko negali išmainyti į pinigų, ciniškai naikina. Tad ar prasminga kalbėti apie savosios (gimtosios, valstybinės) kalbos taisyklumą, grynumą, grožį? Prasminga, jeigu dar ne visi esame avelės, tykiai varomos į skerdyklą. Jeigu nekalbėsime apie tai dabar, tai kada prabilsime apie savo nuolatinį ir vis aštrėjantį skausmą dėl kalbos, t. y. tautos, išlikimo?

Lietuvių tautos kultūros pagrindo ir didžiausios pasaulio vertybės – lietuvių kalbos – neišbraukė iš studijų ir mokslo programų iškilniai pasaulio universitetai, bet sava (?) valdžiukė tvarkingame ir turtingame mūsų kalbos darže jau pasėjo tris aršias piktžoles, kurioms daugiau nieko ir nereikėjo – tik būti pasėtoms. Jos sugebės sėkmingai ir greitai vešėti, klestėti ir viską aplink save sunaikinti, žinoma, jeigu mes jų neišrausime. Jeigu kas nors tikisi, kad taip nebus, siūlau pasiskaityti botanikos vadovėlį ar pabendrauti su bet kuriuo daržininku. Taip bus. Kalbant apie svetimybes, taip jau yra: užtenka apsidairyti bet kurio Lietuvos miesto ar miestelio gatvėje, kad akys imtų perštėti nuo svetimų, nesuprantamų, jokios žinios nesuteikiančių užrašų.

Mėgstame keliauti, daug kur esame buvę. Kurioje iš save gerbiančių valstybių matėme tokių vaizdėlių? Ir nepamatysime. Nepamatysime niekur, kur yra šeimininkas. Vadinas, visi tie individai (nepriklausomai nuo tauty-

bės ir gyvenimo šioje šalyje trukmės), kurie savo įmones pavadino svetimos kalbos rezginiais, yra iš tos pačios svečių, besijaučiančių „kaip namuose“, kategorijos.

Lietuvių kalbos žodį TAUTA negalime tiksliai išversti į kitas kalbas. Tas žodis (ir visa kalba) yra mūsų ir tik mūsų, kaip ir teritorija, kurioje per amžius gyvename. Pats švariausias ir skaniausias pasaulyje vanduo, gaivus oras, kuriuo kvėpuojame, nes kol kas dar turime miškų ir visokios augmenijos. Visapusiškai vertingas, derlingas dirvožemis, jūra iki pat horizonto... Dievo ausimi vadina mūsų šalį ją atradę ir pažinę svetimtaučiai, nes čia nėra taifūnų, cunamių, žemės drebėjimų, ugnikalnių išsiveržimų. Net skorpiono ar gyvatės, nuo kurios įkandimo čia pat numirtum, nėra. Kur dar Žemės rutulyje rasi tokių ramų, saugų ir mielą pakraštėlį ilgai ir laimingai gyventi? Ar ne todėl (trumpai atsigręžkime į istoriją) esame nuolat nuo ko nors vaduojami, „gelbėjami“, kol galų gale patys susivokiame, kad mūsų vaduotojai turi savanaudiškų kėslų, ir imamės vaduoti nuo jų. Ar jau susivokėme, kad eilinį kartą į mus, skanų kąsnelį, kėsina masi klastingai ir atvirai, gudriai ir šlykščiai, kad mus, Lietuvą, eilinį kartą perka kaip gyvulį pasaulio turguje.

Prieš kokius dvidešimt metų nusivežiau grupę Amerikos lietuvių parodyti jiems Dubysos slėnį ties Lyduvėnų tiltu. Stovime keliese. Tylime. Saulėta. Ramu. Kvepia žydinčios pievos.

– O žinai, kuo mes nuo jūsų skiriamės? – staiga paklausė ponis Teklė, nuo kūdikystės gyvenanti kitame Žemės pusrutulyje. – Štai tu žiūri į visą šitą grožį, apsalusi iš susižavėjimo ir atsidžiaugti negali, o mes žiūrime į slėnį ir bandomė suskaičiuoti, kiek visa ta teritorija kainuotų... Pasaulis yra bedvasis pragmatikas. Jis jus (Lietuvą) vertina kaip prekę, bet jūs vis dar esate dvasinga poetiška tauta, tik nesuprantate šito. Štai čia yra jūsų tragedija ir jūsų žavesys.

P. S. Teiginys, kad Lietuva neturi šeimininko, jeigu teisingai prisimenu, yra rašytojo Jono Mikelinisko, kurį rašytojas išsakė gal prieš 15–18 metų. Jeigu kas nors per tą laiką ir pasikeitė, tai tikrai ne į gera...

DAR KARTĄ APIE PRISIPAŽINUSIŲ ASMENŲ IR JŲ PATEIKTŲ DUOMENŲ ĮSLAPTINIMĄ 75 METAMS

Doc. dr. Stasys Tumėnas

Šis sprendimas jau daugiau kaip dešimtmetį diskutuojamas Lietuvos visuomenėje. Diskusijos vis paaštrėja, artėjant eiliniams Seimo rinkimams ir po rinkimų formuojant Vyriausybę. Siekdamas, kad valstybės tarnyboje dirbtų tik Lietuvos Respublikai lojalūs asmenys, kurių ištikimybė, patikimumas ir reputacija nekelia jokių abejonių, 2023 m. rugpjūčio 21 d. įregistravau Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendra-

darbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo Nr. VIII-1436 7, 8, 9 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą (Nr. XIVP-3021). Projekte siūliau nustatyti teisinį reguliavimą, pagal kurį valstybės paslaptį sudarančia informacija, be kita ko, būtų nelaikomi duomenys apie tai, kad buvusios SSRS specialiosiose tarnybose tarnavo ar su jomis slapta bendradarbiavo valstybės tarnautojai. Šiame variante jokių išimčių nebuvo numatyta.

Tačiau Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvadoje (2023-08-23 Nr. XIVP-302) buvo konstatuota: „Manome, kad siūlomas teisinis reguliavimas, pagal kurį būtų išslaptinama ir viešai paskelbiama informacija apie valstybės tarnautojo pareigas einančių arba į jas kandidatuojančių asmenų slapta bendradarbiavimą su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, dėl kurio šie asmenys yra prisipažinę Lietuvos valstybei, prieštarauja

Konstitucijoje įtvirtintam teisinės valstybės principui.“ Galimas prieštaravimas Lietuvos Respublikos Konstitucijai kyla iš minėto įstatymo 8 straipsnio 1 dalies nuostatos, kad: „1. Užregistruotų, prisipažinusių ir įrašytų į įskaitą asmenų pateikta informacija ir duomenys apie juos yra įslaptinami 75 metams ir saugomi įstatymų nustatyta tvarka.“

Siekdamas išspręsti šią dilemą, inicijavau darbo grupės sudarymą, tikėdamasis, kad teisininkai, teisės mokslininkai ir konstitucinės teisės specialistai padės patobulinti įstatymo projektą taip, kad jame nebelyktų prieštaravimo konstituciniam teisinės valstybės principui. Deja, nei Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas, nei Seimo valdyba, į kurią kreipėsi Seimo Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos (LVŽS) frakcija, nesiėmė veiksmų, kad tokia grupė būtų sudaryta.

Kadangi problema liko, dar kartą patobulinau savo pasiūlymą ir 2024 m. vasario 8 d. įregistravau antrąjį įstatymo projekto variantą

(Nr. XIVP-3021(2), kuriame, be kita ko, numaciau išimti tiems valstybės tarnautojams (kandidatams į valstybės tarnautojo pareigas), kurių duomenis ir pateiktą informaciją valstybė įslaptino ir saugo 75 metus. Taip buvo išspręsta galimo prieštaravimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai problema. Beje, jos savo išvadoje nebeįžvelgė ir Seimo teisininkai. Tačiau tada viešojoje erdvėje netikėtai atsirado dar viena klaidinga interpretacija, suponuojanti, kad aš siūlau įslaptinti šiuos asmenis 75 metams!

Oficialiai teigiama, kad tokių asmenų yra 1589, nors istorikai įrodinėja, kad Nepriklausomoje Lietuvoje dar galėjo būti apie 25 tūkst. asmenų, bendradarbiavusių su KGB. Todėl aš siūlau naują teisinį reguliavimą, atsižvelgdamas į jau galiojančią įstatymą. Atkreipti skaitytojų dėmesį, kad **2015 m. birželio 30 d. Seimas priėmė minėto įstatymo 8 straipsnio pakeitimo įstatymą, kuris ir įslaptino prisipažinusių asmenis**

■ Nukelta į 9 p.

Darbuotojų įvairovė

Dr. Eglė Poškienė

Darbuotojų įvairovė sąlygoja jų skirstymą į **grupes**, susijusias su profesija, ekonomine padėtimi, amžiumi ir kitais veiksniais. Organizacijose dažnai formuojasi **stereotipai** apie žmones, priklausančius kitoms grupėms. Skirtingų grupių nariai linkę vienas kitą kategorizuoti pagal tam tikrus bruožus. Kartais atskiros grupės pradeda save laikyti viršesnėmis už kitas, todėl nukentia jų bendradarbiavimas. Matomi įvairovės aspektai, pavyzdžiui, rasė, lytis, amžius, fizinė negalia ir kt., yra pagrindinis stereotipų, išankstinių nusistatymų ir šališkumo šaltinis, lyginant su išoriškai nematomais įvairovės aspektais (religija, išsilavinimu, socialine ir ekonomine padėtimi ir kt.), kurie yra sunkiau išoriškai pastebimi.

Skatinti įvairovę darbo vietoje reiškia puoselėti įmonės kultūrą, apibrėžtą abipusiu priėmimu ir pagarba, kai skirtumai ne tik pripažįstami, bet ir vertinami.

Chronologinis **amžius** egzistuoja kaip skiriamasis bruožas. Dominuojanti tema šiuo aspektu organizacijų praktikoje yra **kartos**, kai žmonės skirstomi į grupes pagal gimimo metus. Visuomenei senėjant, turime daugiau vyresnių asmenų, kurie vis ilgiau išlieka darbingi. Tad kokio amžiaus žmogų jau priskiriame „vyresnių“ grupei, apie kurią formuojami neigiami stereotipai, mažinantys užimtumo galimybes? Tyrimai rodo, kad diskriminacija darbe dėl amžiaus fiksuojama jau nuo 40 metų!

Mokslinis susidomėjimas įvairovės tema darbovietėse pastaraisiais metais smarkiai išaugo. Tai galima sieti su globalizacija, il-

gesne gyvenimo trukme, ilgesniu profesinės veiklos periodu, padidėjusia žmogaus vaidmens verte, spartėjančiu žmonių mobilumu. Nors įvairovės tyrimuose išsivyravo problemos, susijusios su diskriminacija ir šališkumu, bet vis labiau domimasi, kaip darbuotojų įvairovė gali pagerinti darbo procesus ir psichologinį klimatą darbovietėse. Tyrimai rodo, kad organizacijos, kurios skatina įvairią aplinką, dažniau sulaukia finansinės sėkmės. Įvairi darbo aplinka yra teigiamai susijusi su motyvacija, lyderyste, inovatyviu elgesiu, problemų sprendimu bei socialine atsakomybe, geresniu klientų poreikių tenkinimu ir didesniu darbuotojų pasitenkinimu, kūrybiškumu ir skirtingų grupių produktyvumu, komandiniu darbu, darbuotojų įsitraukimu.

Visgi svarbu **nepersistengti**, siekiant

įtvirtinti socialinį teisingumą ar propaguojant kurios nors mažumos teises. Perdėtas jautrumas galimai diskriminacijai ir žmonių skirstymas į privilegijuotus ir nuskriautuosius gali būti neigiamai suvokiamas ir skatinti pyktį, net sukelti konfliktus. Įmonėse ir organizacijose į vyresnius žmones dažniau atsižengiame, kai išryškėja darbuotojų trūkumas. Būtume atsakingesnė visuomenė, jei organizacijos būtų atviros visiems, įskaitant vyresnius asmenis, ir kurtų geresnę darbuotojų patirtį bei psichologinį saugumą. Svarbu pastebėti visų amžių darbuotojų stiprybes ir jas panaudoti, suteikiant lygiavertes galimybes gilinti trūkstamas kompetencijas. Darbuotojų atrankoje būtina sudominti ir vyresnio amžiaus žmones, išryškinant juos darbu labiau motyvuojančius veiksnius. Parengta pagal MRU pranešimą

NAUJAI KNYGAI PASIRODŽIUS

Dr. Jonas Dautaras

Nijolė Kavaliauskienė. Suvėriau žemuoges ant smilgos. 2023, UAB „Rid-sales“, Kaunas

Šių metų kovo pabaigoje Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešojoje bibliotekoje įvyko raseiniškės poetės Nijolės Kavaliauskienės knygos „Suvėriau žemuoges ant smilgos“ sutiktuvės. Tai – jau antroji jos knyga. Pirmoji knyga „Tas mažas moters pasaulis“ 2021 m. buvo išleista taip pat Kaune.

Knygos sutiktuvės. Priekyje (iš kairės): Renata Aleksiejienė, Albina Kunigonienė, Raseinių rajono savivaldybės meras Arvydas Nekrošius. *Prano Laurinavičiaus nuotr.*

Kuo pasižymi naujoji knyga? Pirmą knygą pateikti kūriniai apima ilgą laikotarpį, kai kurie – net kelis dešimtmečius. 1975 m. Nijolės kūryba buvo pripažinta: ji pakviesta į respublikinį medikų literatų „Poezijos pavasarį“ Kėdainiuose. Tai buvo jos pirmasis skrydis į poezijos pasaulį. Poetė N. Kavaliauskienė prisipažįsta, kad ją, kaip asmenybę, augino, ugdė ir brandino dalyvavimas daugkartiniuose „Poezijos pavasariuose“. Jos kūriniai publikuojami ir kituose leidiniuose. Kūryboje atsispindi jautri, mylinti gamtą ir žmones, įvairialypė, spalvinga asmenybė. Nijolės poezija jausminga, kupina meilės ir grožio pajautimo. Žavi ir jos sukurti akrostichai. Dabar poezija – jos gyvenimo dalis. 2013 m. N. Kavaliauskienė savo mieste įkūrė poezijos mylėtojų arbatos klubą „Gijos“, kurį šiuo metu lanko apie 20 narių.

■ Nukelta į 10 p.

LIETUVIŠKOSIOS KRAŠTOVAIZDŽIO GEOGRAFIJOS KŪRĖJAS Minint 100-ąsias profesoriaus Alfonso Basalyko gimimo metines

■ Atkelta iš 7 p.

rės supergeosistemos, polistruktūriškumą, pateikdamas savą kraštovaizdžio – integralaus gamtinio-sociogeninio teritorinio komplekso koncepcijos schemą: „Ketvirtasis geosistemų sudėtingėjimo etapas prasidėjo, kai šešianariai gamtiniai teritorijos kompleksai tapo žmonių gyvenama erdve“. Visuomenės įtaka krašto įsisavinimui ir sukultūrinimui apibūdinama net penkiais rodikliais: darbo įrankiai, gamtonauda, visuomeniniai santykiai, dvasinė kultūra ir politinis-administracinis susiorganizavimas, ir sugrupuojami kraštovaizdį praturtinantys, kultūrinio rūbo anksčiau vadinti naujadarai. Tai išskirtinės vertės palikimas – raktas, kelias tolimesniems Lietuvos kraštovaizdžio tyrimams.

Praėjus keleriems metams, Sovietų sąjungos akademikas V. S. Preobraženskis, palydėdamas prof. Č. Kudabos straipsnį apie A. Basalyką Geografijos serijos žurnale, pridėjo ir savo vertinimą: „Savu savitu keliu A. Basalykas siekė konstruktyviosios geografijos idėjų. Jis ir jo mokiniai suformavo kraštovarkos sampratą, kaip vieną iš geografijos pareigų. Negalima nepastebėti, kad tarpusavyje sujungti evoliucinis, bendrageografinis ir konstruktyvus požiūriai, pritaikyti seniai apgyventoms teritorijoms, daro A. Basalyko darbus iš esmės unikaliais. A. Basalyko kūrybos rezultatai yra, mano nuomone, ne tik lietuviškas, bet ir visasauginis ir bendraeuropinis turtas“.

DAR KARTĄ APIE PRISIPAŽINUSIŲ ASMENŲ IR JŲ PATEIKTŲ DUOMENŲ IŠLAPTINIMĄ 75 METAMS

■ Atkelta iš 8 p.

75 metams. Seimo priimtas Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo Nr. VIII-1436 8 straipsnio pakeitimo įstatymas Nr. XII-1911 įsigaliojo 2015 m. liepos 4 d.

Tie, kurie nori objektyviai suvokti mano siūlomą įstatymo projektą, pirmiausia turėtų susipažinti su pačiu įstatymu ir jo pakeitimais, o galbūt ir su Seimo posėdžių stenogramomis, liudijančiomis, kas 2015 m. birželio 30 d. Seimo posėdyje Nr. 266 balsavo už prisipažinusių asmenų išlaptinimą 75 metams. Priminsiu, kad balsavo 109 Seimo nariai: už – 80, prieš – 12, susilaikė – 17 (2012–2016 metų kadencija).

Visuomenei kyla klausimų, kas tai per duomenys. Aš, Seimo narys, neturiu teisės

susipažinti su prisipažinusiųjų anketose pateiktais duomenimis, tačiau įstatymas numato tokią teisę mokslininkams, kurie gali panaudoti duomenis moksliniams darbams. Siūlau paskaityti istorikės dr. Kristinos Burinskaitės monografiją „Slaptieji KGB bendrininkai: agentų veikla šeštajame–dešimtajame dešimtmėciais“ (2022), kurioje nagrinėjamos minėtos anketos ir juose pateikti duomenys. Autorė apibendrina, kad prisipažinusieji nuvertina buvusius kontaktus, vengia žodžio „agentas“, kratosi atsakomybės, pabrėždami, kad jie niekam nepadarė žalos. Taigi „biografinių duomenų išlaptinimo tema“ pirmiausia yra Lietuvos Respublikos Konstitucijos tema. Manau, kad šią problemą padėtų išspręsti aktyvesnis visuomenės įsitraukimas, viešos diskusijos, kurios galėtų inicijuoti galimą Seimo narių paklausimą Konstituciniam Teismui.

NAUJAI KNYGAI PASIRODŽIUS

■ Atkelta iš 9 p.

Penkiuose knygos skyriuose surikiuota įvairaus žanro kūryba: proza, poezija ir miniatiūros. Bene įdomiausias yra penktasis skyrius. Čia kiekviename eilėraštyje, skaitant nuo viršaus į apačią eilučių pirmąsias raides, galima rasti vardą, kam jis skiriamas. Knyga pasižymi gausa literatūros herojų, tarp kurių yra kultūros, švietimo, medicinos ir įvairiausių kitų sričių nusipelnusių darbuotojų, kuriuos autorė pagerbė, apdovanodama gražiais ir prasmingais posmais. Kūrybos rinktinė papildyta fonotuotrukėmis ir piešiniais... Jie taip pat daug ką pasako...

Į gražiai organizuotas naujos knygos sutiktuves susirinko apie penkiasdešimt knygos gerbėjų, atvykusių net iš kaimyninių rajonų ir kitų atokesnių vietovių. Renginį vedė Raseinių specialiosios mokyklos direktorė Sandra Maslauskienė ir rajono kultūros centro renginių koordinatorius Edgaras Juška. Abu jie – rajono kultūros centro mėgėjų teatro „Braižas“ aktoriai, aktyvūs visuomenininkai, gerai pažindami pristatomos

knygos autorę N. Kavaliauskienę, apibūdino jos asmenybę, papasakojo apie jos sukurtus personažus, bendrą kūrybinį darbą scenoje, teigė, kad tai – kūrybingas, jautrus žmogus: ji neskuba, stabteli, pamato, išgirsta ją supančius žmones, gamtą, viską – kas gyva. Džiaugiasi kiekviena gyvenimo akimirka, myli gyvenimą.

Gražiais žodžiais poetę Nijolę pasveikino rajono savivaldybės meras dr. Arvydas Nekrošius. Įteikdamas dovaną, jis paskaitė Nijolės pamąstymo ištrauką apie būties trūpumą, mūsų laikinumą žemėje ir paliktą savo pėdsaką kitoms kartoms. Viktoras Gulbinas, Kelmės literatų klubo „Vieversys“ prezidentas, Nijolės klasės draugas, poetas, grojo gitara ir atliko Nijolei skirtą dainą, deklamavo jos pirmą eilėrašį, parašytą dar septintoje klasėje. Gerai atsiliepė apie naują knygą ir džiaugėsi, kad turėjo galimybę su Nijole bendrauti nuo vaikystės. Pabrėžė, kad jos kūryba yra jausminga, nuoširdi ir prasminga.

Pati autorė paskaitė keletą eilėraščių, atsakė į vedėjų klausimus. „Mane Mūza myli.

Laiko glėbyje, nepaleidžia. Ji tarsi mano Angelas Sargas: guodžia, kai kas nors skauda, padeda širdies nešulį nešti, kai man sunku, traukia iš duobės, jei gresia kritimas... Visada jaučiu jos pagalbos ranką. Eilėraštinis – tai mūsų būties tąsa, pėdsakas, paliktas po mūsų“, – sakė N. Kavaliauskienė.

Teisininkė Sandra Pocienė, Raseinių rajono kultūros centro mėgėjų teatro „Braižas“ aktorė, paskaitė ištrauką iš poetės Nijolės prisiminimų kūrinių „Vilijantis teatras ir scenos žavesys“. Po to Nijolę pasveikino visa aktorių šeima. Padovanojo įrėmintas nuotraukas iš suvaidintų spektaklių, pasidalijo nuotykiškas scenoje, gražiais prisiminimais. Daina Sutkevičienė – Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešosios bibliotekos direktorė ir direktorės pavaduotoja Danguolė Kasparavičienė poetei linkėjo išleisti dar daug knygų, pasidžiaugė unikaliu jos įkurtu poezijos mėgėjų arbatos klubu „Gijos“, kurio nariai kartą per mėnesį renkasi bibliotekoje. Klubas jau atšventė 10 metų jubiliejų. Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešosios bibliotekos renginių koor-

dinatorė ir Raseinių literatų klubo „Dubysa“ pirmininkė Renata Aleksiejienė savo linkėjimą išreiškė eilėmis ir padovanojo knygą, kurios bendraautorė yra. Jadvyga Šimkienė, Lietuvos nepriklausomųjų rašytojų sąjungos ir Kelmės literatų klubo „Vieversys“ narė, paskaitė šiai progai sukurtą eilėrašį. Naujos knygos pasirodymo proga poetę Nijolę sveikino ir Vijolė Stanislavaitienė iš Vilkijos, dirbanti Romainių tuberkuliozės ligoninėje, penkių vaikų mama, neseniai įsitraukusi į arbatos klubo „Gijos“ veiklą.

Knygos sutiktuvės Raseinių bibliotekoje buvo kupinos eilių, dainų, šypsenų, šiltų apsikabinimų ir nuoširdžių linkėjimų. Visi, kurie ten buvo, sveikino autorę. Visi, kas klausėsi N. Kavaliauskienės poezijos ar lingavo į dainų taktą, buvo tarsi apgaubti šilta gerumo skraiste. Poetė Nijolė dėkojo dalyvavusiems šioje šventėje ir kartu su savo klubo bendraminčiais pakvietė pasivaikinti žemuogių arbata, namine duona, sūriu, beržų sula, blynais, žemuogių džemu ir kitomis kaimiškomis vaišėmis. ■

LIBERTAS KLIMKA: „LAIKAS BĖGA TIK ŠIANDIEN“

Libertas Klimka. Matuojant neaprepiamą laiką. 2023, Lietuvos nacionalinis muziejus, 328 p.

„Laikas bėga tik šiandien, seniau jis slinko šešėliu, lašėjo, byrėjo ir netgi degė“, – tikina Libertas Klimka, kartu su Lietuvos nacionaliniu muziejumi išleidęs knygą apie laiką ir jo skaičiavimą. Nors modernieji laikai reikalauja lankstesnio santykio su laiku, mechaninio laikrodžio išradimas davė daugiau gero, nei blogo: „Svarbu nepamiršti greitėjančio tempo gyvenimo tėkmėje kartas nuo karto rasti lėto laiko salelę.“ Artėjantis paskutinis kovo sekmadienis, kai laikas bus persukamas viena valanda į priekį, tampa puikia proga su profesoriumi Libertu Klimka pakalbėti apie seniausius laiko matavimo būdus, mechaninio laikrodžio išradimą, jo evoliuciją ir reikšmę kultūrai bei visuomenei.

– **Dauguma Jus atpažįsta kaip etnologą, bet esate ir mokslo istorikas, fizinių mokslų daktaras. Ar dėl to laiko skaičiavimo ir laikrodžių tema patraukė Jūsų dėmesį?**

– Žinias apie istorinius laikrodžius rinkau, rengdamasis paskaitoms ir rašydamas straipsnius Jas papildžiau, studijuodamas archyvinius šaltinius, dalyvaudamas Lietuvos kraštotyros draugijos ekspedicijose, išvykose. Mano nauja knyga šia tema atsirado supratus, kad sukaupiau labai daug medžiagos, kurią norėjosi susisteminti ir pasidalinti su skaitytojais. Tai svarbi tema, nes visų mūsų gyvenimas pavaldus visagaliai laikui. Praeitis negrįžta, dabartis nepasikartoja, o ateities negalima nuspėti... Klausiamė savęs, kaip nors kiek prisijaukinti jo nenumaldomą bėgimą ir suspėti paskui jį. Nieko geresnio, nei skirstyti laiką į atkarpas,

Sieninis laikrodis didelei menei, pagamintas 1785 m. laikrodininkų cecho seniūno Juozapo Bergmano.

pavadinti metais, mėnesiais, dekadomis, savaitėmis, tarpušvenčiais, valandomis, minutėmis, sekundėmis, pasaulis dar nesugalvojo.

– **Bet suspėti su laiko tėkme šiandieninei visuomenei vis tiek sunku. Ar galima sakyti, kad dėl to jis vis dažniau tampa priešu, o ne galimybe?**

– Nesunku pastebėti, kad daug žmonių jaučiasi slegiami laikrodžio diktato, gresiančio perdegimo sindromu... Šiuolaikinis žmogus stengiasi neatsilikti nuo pokyčių, todėl nuolat skuba, vis pasiteisindamas: „neturiu laiko“, „nėra kada“. Elektroninį paštą jis tikrina autobuse, telefonu kalba vairuodamas, valgo prabėgomis greitąjį maistą. Skaito ne tekstus, o jų santraukas, nes darbuose planai ir projektai jam grasina baigties terminais (angl. *deadline*). Todėl ėmė trumpėti netgi miego laikas, o per atostogas ne tiek ilsimasi, kiek vykdomi vasaros planai.

– **Gal šią problemą patys ir sukūrėte, kai pradėjome skaičiuoti laiką?**

– Akivaizdu, kad modernieji laikai reikalauja lankstesnio santykio su laiku. O greitėjančio gyvenimo tempo tėkmėje labai pravartu retkarčiais rasti lėto laiko salelę. Puiki priebėga – persikėlimas į kito laiko erdvę, paėmus į rankas grožinės literatūros knygą ar traktatą apie laiką... Bet apskritai

paėmus, mechaninis laikrodis buvo didis viduramžių išradimas. Jis ne tik privertė žmogų ryškiau pajusti laiko tėkmę, bet ir išmokė tvarkyti laiką savo nuožiūra. Taip, tai labai paspartino snaudulingą viduramžių kasdienio gyvenimo ritmą, o šiandien spartėjimas jau tampa ir problema. Be to, laikrodis tiesiogiai turėjo įtakos tuometinės visuomenės egzistencinėms nuostatoms, netgi mąstymo būdai, – žmogus pradėjo save suvokti kaip savarankišką individą, o ne tik kaip Dievo valdomo pasaulio dalelę.

– **Ar mechaninis laikrodis ir buvo tas impulsas „laikui greitėti“, žinoma, perkeltinge prasme?**

– Nuolatinis laiko sąvokos atnaujinimas, vis gilinant turinį, lydi visą žmonijos civilizacijos istoriją. Galima teigti, kad kiekvienam jos etapui būdinga sava laiko samprata ir savas pažinimo lygmuo. Archajinei žemdirbių bendruomenei ji buvo cikliška, viduramžių krikščioniškajai – tiesiška, industrinei visuomenei – susieta su erdve, poindustrinei – sinergetiška.

Kaip greitai spartėja visuomenės laiko suvokimas, galime matyti, pažvelgę į laikrodžių evoliuciją. Mechaniniai laikrodžiai Europos bokštuose atsirado XIII a. pabaigoje – XIV a. pirmoje pusėje. Per trumpą laiką jie paplito įvairiuose Europos miestuose ir ėmė išdidžiai dairytis iš katedrų, rotušių bokštų aukštybių. Iš pradžių mechaniniai laikrodžiai rodė tik valandas. XVII a. antroje pusėje laikrodžiuose atsirado minutinė ro-

Stalinis laikrodis, 1642 m. pagamintas Jokūbo Gierkės

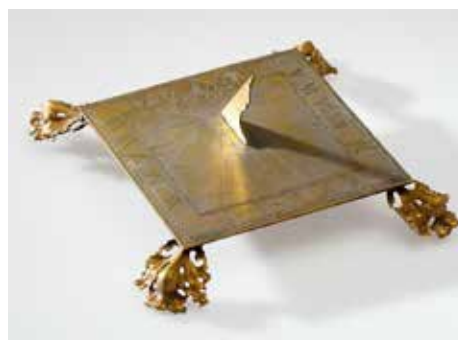
dyklė, o XVIII a. pradžioje – ir sekundinė. Nuo tada laikrodžiai ir laiko matavimas sparčiai tobulėjo, o šiandien jau yra svarbios ir nanosekundės.

– **Ar laikas žmonėms tiek daug reikšė ir iki išrandant mechaninį laikrodį?**

– Laikas, savaime suprantama, buvo skaičiuojamas ir iki tol, tik primityvesniais, nors ir labai išradingais būdais. Visi žinome apie saulės ar smėlio laikrodį, bet egzistavo ir vandens laikrodis su skylute dugne bei sužymėtomis valandų padalomis sienelėse. Naktimis naudoti žvakių ir aliejaus lempelių laikrodžiai valandas skaičiuodavo pagal vaško sudegimo ir aliejaus išdegimo greitį. Taigi dabar laikas bėga, bet pažvelgę į praeitį pamatysime, kad jis slinko šešėliu, lašėjo, byrėjo ir netgi degė.

– **Didelis šuolis pradėti laiką skaičiuoti laikrodžiais, o ne Jūsų minėtais būdais. Kaip šį pokytį priėmė žmonės?**

– Pirmieji namų laikrodžiai buvo sumažintos bokštinių laikrodžių kopijos, įmontuotos į ažūrinus gotikinio stiliaus rėmus, pro kuriuos buvo matyti, kaip veikia mechanizmas. Taip buvo galima įsitikinti, kad laikrodžio ratukus suka ne piktoji dvasia. Viduramžiai dar nepatinkamai žiūrėjo į mokslo ir amato išmones. Skamba juokingai, bet natūralu, kad tuometinei visuomenei suvokti spartų tobulėjimą nebuvo paprasta.

Saulės laikrodis su vilko pėdas imituojančiomis kojėlėmis. Lietuva, XVIII a. II p.

LIBERTAS KLIMKA: „LAIKAS BĖGA TIK ŠIANDIEN“

■ Atkelta iš 10 p.

– *O kaip laiką skaičiavome Lietuvoje?*

– Yra žinoma, kad laikrodžiai pirmiausia „išsikūrė“ valdovų ir didikų rūmuose sostinėje Vilniuje. XVI a. metraščiuose rašoma, kad Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis užsakė keletą laikrodžių savo būsimai žmonai italų kunigaikštytei Bonai iš Sforco giminės. XVI a. tarp Vilniaus karališkojo dvaro tarnų jau minimas ir laikrodininkas. Jo svarbią padėtį rodo ir tai, kad laikrodininko žirgū kasdien buvo skiriama pusė gorčiaus avių – tiek pat, kiek karališkųjų vaistininko, siuvėjo ir virėjo žirgams. Matyt, laikrodžių meistras taip pat keliaudavo su visa kunigaikščio palaida.

– *Kalbame apie elitą, bet juk laiką skaičiavo ir miestiečiai...*

– Miesto vartai atsiverdavo, prekymečiai ir turgūs prasidėdavo, meistrų susirinkimai ir miestiečių šventės vykdavo pagal laikrodžio varpų dūžius. Tik XVII a. mechaniniai laikrodžiai iš pilių ir rūmų atėjo į Vilniaus miestelėnų namus. Tai lėmė ir meistrų daugėjimą. Jie jungėsi į amatininkų profesinę organizaciją, kurią vadino „cechu“. Laikrodininkai tarp kitų Vilniaus meistrų pirmą kartą paminėti 1601 m., o 1772 m. Vilniuje pradėjo veikti atskiras laikrodininkų cechus. Jam priklausė 17 meistrų, kurie gamindavo laikrodžius pagal miestiečių užsakymus. Cechas, kaip ir ki-

tuose Vakarų Europos miestuose veikiančios cechai, rūpinosi ne tik gaminių kokybe ir jų rinkos išlaikymu, bet ir pameistrių mokymu, savitarpio socialine pagalba, miesto gynyba. XIX a. augant laikrodžių paklausai, meistrų daugėjo. Įdomu, kad ryškų laikrodžių skaičiaus šuolį po napoleonmečio Lietuvoje lėmė iš karo grįžtantys kazokai, kurie kišeninius laikrodžius pardavinėdavo už keletą auksinių. XIX a. atsiradus galimiesiems laikrodžių industrijos centrams, namudiniu būdu gaminti laikrodžius tapo nuostolinga, todėl laikrodininkams beliko verstis jų remontu.

– *Ar atpigę laikrodžiai padarė juos prieinamus platesniam žmonių ratui?*

– Taip, XIX a. antroje pusėje juos įsigyti galėjo ne tik miestelėnai. Taupesni kaimo žmonės, dažniausiai pardavę savo užaugintas gėrybes, iš turgaus parsiveždavo rūpestingai į gūnią suvyniotą kaimo dar retą laikrodį. Būdavo ir taip, kad neturtin-gesnio krašto valstiečiai susidėję pirkdavo vieną laikrodį visam kaimui, o kažkuriam kaimynui prireikus kurs nors važiuoti ar kepant duoną, piemenukas būdavo pasiun-čiamas į laikrodį turinčius namus „par-nešti laiko“. Taip po truputį laikrodis kai-me pakeitė gaidį. *Parengė Živilė Stadalytė, Lietuvos nacionalinio muziejaus komunikacijos specialistė*

PARODOS

Pilininko namas

Jurga Strimaitienė

Kovo 27 d. Gedimino kalno papėdėje atidarytas Pilininko namas. Tai naujausias Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinys, kuriame atveriamas Lietuvos istoriją šiuolaikiškai pristatanti ekspozicija „Suprasti Lietuvą“. Čia galima susipažinti su esminėmis Lietuvos tapatybę formavusiomis idėjomis ir žmonėmis, kurie prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo, kultūros ir mokslo raidos. Naujasis muziejus įsikūręs Arsenalo g. 1.

Lietuvos nacionalinio muziejaus generalinė direktorė dr. Rūta Kačkutė Pilininko namo atidarymo metu pabrėžė, kad pirmiausia buvo ieškoma kitokio pasakojimo rakto. Siekta, kad šalies tapatybės pristatymas sietųsi su individualizuotu visuomenės ir žmogaus gyvenimo motyvu. Naujajame muziejuje lankytojai kviečiami Lietuvos istoriją pažinti per atskiras temas, kurios atspindi esminius visuomenės raidos ir žmogaus gyvenimo aspektus. Tai – kūryba, tikėjimai, kovos, istorijos lūžiai, pasauliniai saitai ir žmonės. Kiekviena tema atskleidžiama atskiroje ekspozicinėje salėje, o jose apžvelgiami svarbiausi įvykiai ir reiškiniai nuo seniausių laikų iki mūsų dienų, išskiriant svarbiausius akcentus.

Naujajame muziejuje lankytojai kviečiami ne tik apžiūrėti ekspoziciją. Siekiantiesiems gilesnių istorinių žinių informacija patogiai prieinama, išmaniuoju telefonu nuskenavus

QR kodą prie temos ar eksponato. Lankytojų išpūdzius taip pat sustiprins ir dar geriau pažinti ekspoziciją leis siūlomas garso gidas.

Lankytojai kviečiami atrasti Lietuvos veidą

Nauja parodų erdvė Gedimino kalno papėdėje yra išskirtinė tuo, kad ji išryškina Lietuvos tapatybę ir padeda suprasti kaip Lietuva atrodo pasaulio kontekste ir kaip pasaulio tendencijos čia būdavo pritaikomos. „Buvome išradininkai: barokinį meną skatinančios didikų ambicijos, Kazimiero Semenavičiaus veikale dar 1650 m. aprašyta raketų gamyba, o ANBO lėktuvai niekuo nenusileisdavo didžiųjų valstybių analogams“, – apie lietuvių išskirtinumą ir saitus su pasauliu, kurie pristatomi ekspozicijoje, kalbėjo muziejaus generalinė direktorė.

Naujojo muziejaus lankytojai bus kviečiami išsakyti savo nuomonę, kuri iš teminių salių geriausiai atspindi Lietuvos tapatybę ir indėlį į šalies raidą. „Valstybės kūrimo procesas nėra vienkartinis ar statiškas. Ekspozicijoje „Suprasti Lietuvą“ lankytojai galės ne tik apžiūrėti eksponatus, bet ir patys kurti. Muziejuje įdiegti nauji technologiniai sprendimai leis visiems prisidėti prie Lietuvos audinio rašto kūrimo ar pasaulio gaublyje pažymėti šalis, kuriose emigravę lietuviai taip pat prisideda prie Lietuvos tapatybės kūrimo. Lankytojai sukurtą Lietuvos audinio raštą galės persikelti į savo el. įrenginį kaip užsklandą,

Pilininko namo ekspozicija. Augustino Bekštos nuotr.

o gavę instrukciją el. paštu – jį išsisiuvinėti.

Istorinis pastatas atgijo

Pilininko namo kūrėjai siekė, kad tai būtų ne tik šiuolaikinis muziejus, kurį verta aplankyti, bet ir nauja vieta senamiesčio širdyje. Ekspozicija rengta taip, kad taptų patrauklia erdve ir jaunesiems lankytojams, ir miesto svečiams. Planuojama, kad Gedimino kalno papėdėje duris atveriantis Pilininko namas taps nauja edukacijų, koncertų, renginių ir laisvalaikio vieta.

Prieš rekonstrukciją Pilininko name ir jo teritorijoje buvo atlikti istoriniai, archeologiniai, architektūriniai ir polichrominiai tyrimai. Projekto kaina – daugiau kaip 4 mln. eurų, finansuota iš Europos regioninės plė-

tos fondo lėšų. Naujam gyvenimui prikeltas pastatas pritaikytas šiuolaikinei muziejinei veiklai. Pilininko namas su keturiais atskirais įėjimais ir rūsius yra unikalus XV–XVI a. Lietuvos pilių paminklas. Atliekant restauravimo ir konservavimo darbus, atidengti gotikos ir renesanso laikotarpių mūrai ir dekoruoti elementai, atkastas šiaurinis rūsys, požeminiai koridoriai, skliautuotos erdvės su renesansinėmis angomis, atidengtos medinės sijinės perdangos. Pagrindinę ekspoziciją papildė rūsiuose pristatomas pasakojimas apie pilininko amatą, pilininkystę, akmentąšytę ir Vilniaus miesto, koks jis buvo prieš 200 metų, istoriją. *Autorė yra LNM Komunikacijos ir rinkodaros skyriaus vadovė*

Lietuvos narystės NATO 20-mečiui skirta paroda

Siekiant paminėti Lietuvos įstojimą į Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją, 2024-iejį paskelbti NATO metais. Kovo 29 d. sukako 20 metų, kai Lietuva tapo visateise NATO nare. Tą pačią dieną Šiauliuose nusileidę Belgijos karališkųjų karinių oro pajėgų naikintuvai „F-16“ pradėjo vykdyti NATO oro policijos misiją. Prie Europos Sąjungos (ES) Lietuva prisijungė 2004 m. gegužės 1 d.

Atkūrusi nepriklausomybę, Lietuva įstojimą į ES ir Šiaurės Atlanto sutarties organizaciją matė kaip pirmą strateginį tikslą. Link didelio istorinio, geopolitinio tikslo – tarptautinio pripažinimo ir euroatlantinės integracijos – eita ryžtingai ir nuosekliai, kartu įgaunant vis didesnę pasitikėjimą savo saugumu. Šiandien daugiau nei 30 sąjungininkų ir partnerių yra suinteresuoti

Lietuvos politiniu ir ekonominiu stabilumu bei geopolitiniu saugumu, o Lietuva kartu su sąjungininkais ir partneriais prisideda prie šių itin svarbių euroatlantinės erdvės tikslų įgyvendinimo. Narystė NATO ir ES iš esmės pakeitė šimtmečius Lietuvos likimą lėmusias istorines bei geopolitines sąlygas ir tapo mūsų saugumo, stabilumo, tvaraus vystymosi sėkmės istorija.

Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos misijose Lietuva pradėjo dalyvauti gerokai anksčiau. Tai atspindi ir skaitlyje surengtos parodos ekspozitai. Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorė Rita Malinauskienė tvirtina, kad „muziejuje saugoma daugiau nei trys šimtai tūkstančių įvairiausių daiktų, tačiau lankytojai pamatyti gali tik dalį jų. <...> Juo labiau džiaugiamės, kad galime pasidalinti,

Paroda, skirta Lietuvos įstojimo į NATO 20-mečiui

t. y. nedidelę dalį eksponatų paskolinti ir skaitlykai, kad lankytojai galėtų susipažinti su Lietuvos misijos kryptimis, atminimo ženklais“.

Savo surinktos kolekcijos dalimi dalijasi vienas iš karių. Joje – antsiuvai, laipsniai, emblemos, puodeliai, nuotraukos. Po keletą eksponatų parodai paskolino buvęs Lietuvos Respublikos kariuomenės vadas generolas leitenantas Arvydas Pocius. Daugumą savo, kaip karininko, atributų ir suvenyrų jis yra perdavęs Vytauto Didžiojo karo muziejui. Ne kartą dalyvavusi ESBO ir Europos komisijos organizuotose misijose Seimo kanceliarijos darbuotoja Vida Petraškaitė dalijasi savo suvenyrais.

Paroda Seimo skaitlykloje veiks iki balandžio 30 d. (laisvas įėjimas per Seimo III rūmus nuo M. Mažvydo bibliotekos pusės). *Parengta pagal Seimo pranešimą*

PRO MEMORIA

Prof. habil. dr. Paulius Kavaliauskas

1945 02 06 – 2024 04 08

Balandžio 8 d. į Anapilį išėjo Lietuvos mokslininkų sąjungos ir Lietuvos geografų draugijos narys, ilgametis Vilniaus universiteto profesorius habilituotas fizinių ir technologijos mokslų daktaras Paulius Kavaliauskas. Jis žinomas kaip aplinkosaugos ir kraštovartovos

metodologinių pagrindų, šalies saugomų teritorijų sistemos, valstybinių parkų ir gamtinio karkaso koncepcijos, visos kraštovaizdžio politikos kūrėjas, itin reikšmingų kraštovaizdžio tyrimų ir planavimo darbų autorius, prisidėjęs prie daugelio teisės aktų, strateginių dokumentų rengimo.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, P. Kavaliauskas buvo įtrauktas į Vyriausybės sudarytą administracinių ir teritorinių regionų reformos rengimo grupę, kuriai vadovavo būsiamasis Klaipėdos universiteto rektorius Stasys Vaitekūnas, ir netrukus tapo vienu iš pagrindinių šios reformos autorių. Daugiau kaip tris dešimtis specialistų sutelkusi grupė 1990–1993 m. parengė atkurtos valstybės teritorinės ir administracinės pertvarkos koncepciją, siekdama kuo sklandesnio aktyvios pilietinės visuomenės susitelkimo, darnios visų valstybės regionų ekonominės ir etnokultūrinės raidos. Grupė išanalizavo valstybės teritorijos administracinio valdymo patirtį Pirmojoje Respublikoje (1918–1940) ir kitų Europos valstybių praktiką bei naujausias jų administracinio valdymo

kaitos tendencijas, ypač atkreipdama dėmesį į Jungtinės Karalystės, Skandinavijos ir Vidurio Europos patirtį. Parengti reformos dokumentai buvo įteikti Seimui ir Vyriausybei. Tačiau 1992 m. rinkimus laimėjusi Lietuvos demokratinė darbo partija (pavadinimą pakeitusi į LKP) nebuvo pasirengusi esminei administracinio valdymo pertvarkai ir net nesiryžo šių dokumentų pristatyti aptarimui Seime. Šios partijos iniciatyva buvo paskubomis suformuota alternatyvi grupė, iš esmės užblokavusi tolesnę reformos eigą ir palikusi sovietinio režimo įvestą valstybės teritorijos skirstymą rajonais, dabar pervardintais savivaldybėmis.

Paulius Kavaliauskas gimė Kurkliuose (Anykščių r.). 1967 m. baigė Vilniaus universitetą, dirbo Lietuvos statybos ir architektūros institute. 1976 m. tapo Vilniaus universiteto dėstytoju, 2000–2006 m. buvo Bendrosios geografijos, 2006–2011 m. – Geografijos ir kraštovartovos katedros vedėjas. 1993 m. P. Kavaliauskui suteiktas profesoriaus vardas. Jis buvo Lietuvos nacionalinio atlaso rengimo mokslinis redaktorius, 1984–2005 m. – mokslinio žurnalo „Geografija“ atsakingasis redaktorius.

Profesorius yra beveik dviejų dešimčių mokslinių monografijų arba jų dalių autorius, parengė (kai kuriuos su bendraautoriais) daugiau nei 350 mokslinių ir daugiau

kaip 120 mokslo populiarinamųjų straipsnių, 33 žemėlapius Lietuvos nacionaliniam atlasui. 2011 m. išleido knygą „Kraštovaizdžio samprata ir planavimas“, prisidėjo rengiant „Aiškinamąjį geografijos terminų žodyną“ (2021). P. Kavaliauskas yra vienas žymiausių Lietuvos geografų, aplinkosaugininkų, kraštovartovos metodologinių pagrindų, šalies saugomų teritorijų sistemos, valstybinių parkų bei gamtinio karkaso geoeologinės koncepcijos ir visos kraštovaizdžio politikos kūrėjas. Vadovavo Perspektyvinei saugomų teritorijų schemai, tapusiai sudėtine kompleksinės gamtos apsaugos schemos dalimi, regioninių parkų steigimo programai, buvo pirmojo Lietuvos teritorijos bendrojo plano rengimo, daugelio valstybinių parkų planavimo darbų mokslinis vadovas. Sukūrė metodologinius pagrindus Lietuvos nacionalinių parkų sistemai, dalyvavo rengiant pirmojo šalies nacionalinio parko pirmąją planavimo schemą.

Prof. P. Kavaliauskas 1995 m. pelnė V. Adamkaus premiją, 2004 m. tapo Lietuvos mokslo premijos laureatu. 2006 m. apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordinu. Lietuvos mokslininkų sąjunga reiškia gilią užuojautą velionio artimiesiems ir kolegoms. „Mokslo Lietuvos“ informacija

UŽUOJAUTA

Mirus Laisvės kovų dalyvei, politinei kalinei, Laisvės premijos laureatei sesei NIJOLEI SADŪNAITEI (1938–2024), sunkią netekties valandą reiškiamo nuoširdžią užuojautą jos

artimiesiems ir bendražygiams. Tegul Nijolės patriotiškumo, tautiškumo idėjos ir darbai visada išlieka mūsų atmintyje. Lietuvos laisvės kovotojų sąjunga ir Lietuvos sąjūdis

Užsisakykite „Mokslo Lietuvą“ 2024 metams

„Mokslo Lietuva“ yra akademinės bendruomenės laikraštis, leidžiamas nuo 1989 m. vasaros. Laikraščio leidėjas – Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS). Nuo 2022 metų sausio „Mokslo Lietuva“ leidžiama tik elektroniniu variantu (PDF formatu), kuris siunčiamas į Jūsų nurodytą elektroninį paštą tiek Lietuvoje, tiek ir užsienyje. Per metus išleidžiami 22 numeriai – po du numerius per mėnesį (išskyrus rugpjūtį). Leidinio metinė prenumerata – 20 eurų. Užsisakyti laikraštį galima nuo bet kurios dienos, nelaukiant einamųjų metų pabaigos. Sumokėję už prenumeratą, nepamirškite pranešti redakcijai savo elektroninio pašto adresą, kuriuo pagėdaujate gauti laikraštį. Mūsų el. paštas mokslolietuva@gmail.com

Prenumeratos mokestis pervedamas į laikraščio leidėjo – UAB „Mokslininkų laikraštis“ – sąskaitą. **Įmonės kodas – 123218653, atsiskaitomoji sąskaita – LT81 7300 0100 0242 3598, AB „Swedbank“.** **Nurodoma mokėjimo paskirtis – ML prenumerata.** Į šią sąskaitą taip pat pervedamas mokėjimas už laikraščio paslaugas: skelbimus, reklamą, užsakomuosius straipsnius.

Finansinę paramą „Mokslo Lietuvai“ (metinę pajamų mokesčio dalį, aukas ir kt.) prašome pervesti Lietuvos mokslininkų sąjungai. **Įmonės kodas – 111959769, atsiskaitomoji sąskaita – LT70 7300 0100 0244 9695, AB „Swedbank“.** Lietuvos mokslininkų sąjunga

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Saitis
Stilistė-korektorė Gintė Niauraitė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Dalius Serafinas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygintas Gontis, Vincas Būda, Regina Kvašytė, Milena Seržantė, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Raimundas Kaminskas, Algirdas Mikas Žemaitaitis
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com
Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuvą“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169